

A többes állampolgárság kérdésköre az effektivitás elvének tükrében

– különös tekintettel Közép-Európa térségére

Jelige: "effektivitás"

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés

- 1. A téma aktualitása - hipotézis*
- 2. Kulcsfogalmak meghatározása*
 - 2.1. Állampolgárság*
 - 2.2. Kettős állampolgárság*
 - 2.3. Többesállampolgárság*
 - 2.4. Uniós állampolgárság*
 - 2.5. Effektivitás elve*

II. A téma gyakorlati szemlélete

- 1. A többes állampolgárság nemzetközi tendenciái*
- 2. A több állampolgársághoz kapcsolódó közjogi problematikák- avagy az állampolgári jogok és kötelezettségek homálya*
- 3. A tagállamok közös állampolgársági rendszerelmélete, diskurzusai*
- 4. Releváns jogszabályok*
 - 4.1. 1997.évi Európai Állampolgársági Egyezmény*
 - 4.2. Bolzanói ajánlások*
 - 4.3. Ljubljana-irányelvek*
 - 4.4. 2010.évi XLIV.törvény az állampolgársági törvény módosításáról*
 - 4.5. 2013.évi XXXVI.törvény a választási eljárásról*

III. Konklúzió

IV. Irodalomjegyzék

- 1. Könyvek*
- 2. Folyóirat,cikkek*
- 3. Internetes források*
- 4. Jogforrások*

I. Bevezetés

1.A téma aktualitása– hipotézis

A téma aktualitása adott, hiszen (a többes állampolgárság¹ komplex jogi viszonyainak taglalása,) a hazánkban zajló társadalmi események² egy szeletének közjogi, és ezzel egyidejűleg nemzetközi jogi vonatkozásait egyaránt érinti. A hatályban levő állampolgársági törvény módosítása³ révén, az egyszerűsített honosítási eljárással nyílt lehetőségük a határon túli magyaroknak, a magyar állampolgárság kedvezményes keletkeztetésére. Ennek a kedvezményes állampolgársági ügyintézésnek köszönhetően, tömeges számban válnak egyidejűleg többes állampolgárrá⁴. Azonban, az ezt érintő joggyakorlat tagállami, és nemzetközi dimenzióinak⁵ jogi keretei, manapság állandó szakmai viták tárgyát képezik. A többes állampolgárság önmagában ma már nem egy rendkívüli jelenség, azonban a Magyarországhoz köthető, határon túli (harmadik országbeli) magyarok kettős állampolgársága számos jogi, politikai és elméleti kérdést vet fel.

Jelen tanulmány, a fentiekben jelölt tárgykör komplex jellegét elismerve, taglalja⁶ a főbb jogi kulcselemeket, és mutat rá az adott jellegű⁷ kettős állampolgárság kapcsán felvethető problematikákra, és azok esetleges megoldási lehetőségeire. A harmadik állampolgárság, és a magyar állampolgárság együttes megléte esetén számos kérdés merül fel. A magyar állampolgárság tagállami állampolgársági jellegéből következő, uniós állampolgársági jogosítványai, és ezzel kapcsolatban, az effektivitás elvének kérdése is igen homályosnak

¹ Az állampolgárság történeti fejlődésének feltárása és az állampolgárság fogalmi elemeinek elemzése alapján immár elkülöníthetők az állampolgárság lényegi ismérvei a belső jog, valamint a nemzetközi jog szemszögéből.

² A külföldi magyarok kettős állampolgárságának kérdése

³ 2010. augusztus 20-án lépett hatályba a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvényt módosító 2010. évi XLIV. törvény, amely bevezette az egyszerűsített honosítási eljárást. Az egyszerűsített honosítási eljárás*1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról 4. §(3)) lényege, hogy nem kell Magyarországon letelepedni a határon túli magyaroknak a magyar állampolgárság megszerzéséhez, nem kell állampolgársági vizsgát tenni, elegendő a magyar nyelv ismerete és nem kell a magyarországi lakóhelyet és megélhetést igazolni. A kedvezményes eljárás a 2011. január 1-je után benyújtott kérelmekre vonatkozik

http://allampolgarsag.gov.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=134&Itemid=66

⁴ A kérdés elméleti megközelítésének szintjén valójában többes állampolgárságról van szó, viszont ez középkelet európai, főként magyar viszonylatban, a kettős állampolgárság kifejezést jelenti leggyakrabban.

⁵ Európai Unió belüli, és kívüli személyi érintettség egyaránt fennállhat a többes állampolgárok esetében.

⁶ A dolgozat terjedelmének korlátozottsága okán, a teljesség igénye nélkül, pl.: a többes állampolgárok diplomáciai védelme nem kerül kifejtésre, a többes állampolgárság esetébeni hadkötelezettség sem kerül taglalásra, továbbá a jogi háttér is csak a szükséges mértékig jelenik meg a dolgozatban.

⁷ A későbbiekben használt kettős állampolgárság kifejezés estén; a harmadik országbeli és egyben magyar állampolgárság egyidejű meglétének esete értendő. A kettős állampolgárság kérdése a magyar határon túli, és egyben harmadik országbeli állampolgárok esetén két kontextusban merül fel; így egyfelől egy az Unió belüli, illetve egy Unió kívüli megközelítésben.

tűnik,⁸ nem említve azt a tényt, hogy maga az állampolgárság fogalmi köre újraértelmezési folyamatban van, továbbá az említett viszonylatban növekedő többes állampolgársággal rendelkezők köre egyre több rendhagyó, és igen bonyolult jogviszonyt keletkeztet. A kutatási téma kiválasztásában személyes érintettség is vezérelt, s e közvetlen alanyi oldalon való tapasztalás révén, gyakorlatias és szubjektív „látlelettel” is kiegészült az értekezés. Az témakörbeli közvetlen empiriák okán, kiemelendők, a kettős állampolgárság (unió belüli és kívüli) magyarországi közjogi viszonyokban való ügyintézés köre, és ehhez kapcsolódóan a ténylegesség elvének, az egyedi esetekben való ad hoc érvényesítése, valamint a fentiekből adódó jogalkalmazási és jogbiztonsági problematikák.

A külhoni magyarok kettős állampolgára okán, az Unió kívüli és belüli érintettség az állampolgársági ügyekben, az uniós polgárság, és a ténylegesség, azaz az effektivitás elvének szemszögéből ez a tárgykör igen komplex voltát járja körbe főbb elemeit illetően ez a dolgozat.

2.A kulcsfogalmak meghatározása

2.1. Állampolgárság

A kutatás többszörösen összetett volta, és téma sokrétűségének és egyben a szűkítése okán is elengedhetetlen a kulcsfogalmak katalogizálása.⁹

Az állampolgárság az egyén az adott állam belső joga által szabályozott tényleges és jogilag szabályozott tényleges és jogilag határolható kapcsolat.¹⁰ Az állampolgárság teleologikus

⁸ A hatályos uniós joganyag nem rendezi az effektivitás kérdését, az Unió belüli és kívüli állampolgári érintettség együttes megléte esetén. Aggasztó azonban, hogy a migráció napjainkban zajló folyamatai, egyre inkább ennek az utalt kérdéskörnek a „kiskapus” voltát látszanak kihasználni (<http://www.origo.hu/nagyvilag/20100601-magyar-bevanderlasi-hullamtol-fel-anglia-a-kettos-allampolgarsag-miatt.html> 2014.02.21.), s napjainkban még nem jelentek meg effajta kérdéskört rendező, az aktuális alsóbb szintű közjogi viszonyokat keretező normák

⁹ Történeti áttekintésre, a tételelemi korlátok okán nem kerül sor.

¹⁰ (The *Nottebohm Case*, 1955; ICJ.) A Hági Nemzetközi Bíróság Nottebohm ügyben hozott ítéletében az állampolgárság fogalmát nemzetközi jogi megközelítésben ekképpen határozta meg: Nemzetközi jogi értelemben az állampolgárság összeköttetés egy természetes személy és egy, az államban megtestesülő területi szerveződés között. Az állampolgárság egy jogi kapcsolat, amelynek alapja egy tényleges társadalmi kötődés, egy valódi életmódhoz, az érdekekhez és az érzelmekhez kötődik kapcsolat, amelyhez kölcsönös jogok és kötelezettségek társulnak. A mozgáster további tényezője az állampolgárság nemzetközi viszonylatokban való elismerésének követelménye: a polgár és állama közötti tényleges, szoros kapcsolat megkövetelése. Az uniós tagállamok állampolgársági törvényei meghatározzák mindazon alapelveket, amelyeket kiemelten fontosnak és irányadónak tartanak állampolgársági szabályozásuk szempontjából. Ezen alapelveket két nagy csoportot alkotnak:

értelmezése fontos háttér a kutatásnak, hiszen ezen alapszik, és a társadalmak fejlődésével, illetve a fejlődő államközi viszonyokkal bővült az egyén egyidejű állampolgárságainak száma.¹¹

Az ember léte feltételezi, és ebből adódik alapvető emberi jogként, az állampolgárság (nélkülözhetetlen) meglétének igénye. Az állampolgárság az államhoz való olyan értelmű tartozást jelent, amely az állam életében való jogok és kötelességek¹² révén cselekvő részvételt feltételez.¹³ Az állampolgárság önmagában is több jogág, és jogterület központi kategóriája¹⁴, s ezáltal egyes aktuális nemzetközi jogi és európai jogi "kérdések" intenzív részét képezi. Az állampolgárság keletkezésének jogcímei között három fő szerzési módot különböztetünk meg: 1.) a leszármazási vagy vérségi elvet, a *iussangui*-t, 2.) a területi elvet, a *iussol*-t, 3.) az állam *diszkrecionális jogkörébe tartozó*, kérelmezéshez kötött honosítást.

Az állampolgárság egy természetes személy és valamely állam közötti olyan jogviszony, amely a természetes személynek az állammal szemben fennálló jogai és kötelezettségei összességét jelenti. Olyan jogokról és kötelezettségekről van szó, amelyek kizárólag az állampolgárokat illetik meg. Minden állam szuverenitásánál fogva önmaga határozza meg, hogy kit tekint állampolgárának. Az állampolgárság legfőbb nemzetközi jogi jelentősége, hogy a diplomáciai védelem, valamint a konzuli érdekvédelem nyújtásának elengedhetetlen előfeltétele annak a tisztázása, hogy ki melyik államnak a polgára. Az állampolgársághoz kapcsolódó más funkciók – mint amilyenek az idegenrendészet, a saját állampolgárok befogadásának kötelezettsége, a saját állampolgár kiutasításának tilalma, az aktív, illetve a passzív választójog biztosítása, közszolgálati jogviszony létesítésének a lehetősége stb. – elsősorban minden állam belső jogrendszerének a szabályozási körébe tartoznak.

1.) A különböző nemzetközi egyezményekből fakadó alapelvek: mindenekelőtt az alapvető emberi és szabadság jogokból származtathatók, s amelyeknek integrálása a nemzeti törvényhozásokba minden uniós tagállam számára kötelező érvényű. Ezek az alapelvek szinte minden állampolgársági törvényben fellelhetők.

-a nők és férfiak egyenlősége

-a hontalanság elkerülésének alapelve

2.) A saját állam- és nemzetfelfogásból fakadó alapelvek: az adott ország történelmi, politikai és jogalkotási hagyományaiból, valamint nemzetállami jövőképéből fakadó specifikus elvek. (A többes állampolgárság kerülése: osztrák, dán, szlovák, ukrán állampolgársági törvények.)

¹¹ Bruhács János: Nemzetközi jog III., Bp.-Pécs, Dialóg kiadó, 2011., 53. o.

¹² Állampolgári jogok, az embert állampolgári alanyi jogon megillető jogcsoportok pl.: állampolgárok jogegyenlősége, emberi jogok, politikai jogok-választási jogok. Az állampolgári kötelességek teljesítésének jogkörei: honvédelmi kötelezettség, közteher viselése, stb. Szamel Katalin: Az "Állampolgárok alapjogai és kötelességei" c. kötet jelentőségéről és továbbhatásáról = Állam és jogtudomány, 2010 /51 (1), 110. o.

¹³ Ganczer Mónika: Az állampolgárság fogalmának történeti formái az ókortól a modern korig. Jog, állam, politika, 2011 /3 (1), 65. o.

¹⁴ Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995., 77. o.

Az állampolgárságot az állam és annak belső jogrendszere szabályozza, de ennek összhangban kell lennie a nemzetközi szerződésekkel, a nemzetközi szokásjoggal és a (civilizált államok által elismert)jogelvekkel. Mint sok más területen itt is vannak korlátok. Ilyenek például a: más állam szuverenitásának tiszteletben tartása és az állampolgárság önkényes megvonásának a tilalma. A nemzetközi szokásjogban sem alakult ki olyan szabály, amely korlátozná azt az alapelvet, miszerint az állami szuverenitás része az állampolgársági szabályozás. Ugyanakkor a hágai egyezményben vagy az Európa Tanács 1997-es egyezményében nem csak ezt az elvet fektették le, hanem hozzátették, hogy az állam szabályozásában az abszolút szuverenitásról nem lehet szó, hiszen be kell tartani a vállalt nemzetközi kötelezettségeket, továbbá – és ez a szuverenitás mindenkori, általános korlátja – a nemzetközi szokásjogot, annak általánosan elismert jogelveit is. Megteheti persze egy állam, hogy ezt figyelmen kívül hagyja, de akkor szabályozását a többiállam sem fogja teljes egészében, hanem csak az említett korlátok között figyelembe venni a nemzetközi érintkezés során, illetve az adott esetben az adott állam nemzetközi jogsértést követhet el. A szuverenitásba az arra vonatkozó döntés is beletartozik, hogy: az állam tolerálja-e vagy sem azt, hogy polgára egyidejűleg egy másik államnak is polgára legyen.

A többi jog és kötelezettség, így például a közteherviseléshez adófizetőként való hozzájárulás, a választójog, a tankötelezettség, a konzuli és diplomáciai védelem, a szociális védelem vagy éppen a közhivatal viselése mára némileg relativizálódott, mert megjelentek azok a nemzetközi dokumentumok és elvek, amelyek az állampolgári jogállás tradicionális részét képező jogosítványok számos elemét fokozatosan kiterjesztették :minden (az állam joghatósága alá tartozó) ember jogává téve azokat (lásd pl.az Emberi Jogok Európai Egyezményének 1.cikkét, amely alapján a szerződő államok nem pusztán az állampolgáraik,hanem a joghatóságuk alatt álló minden személy számára.) Van az emberi jogok fejlődésének egy másik hatása is: a nemzeti kisebbségi jogok megjelenése, amely elsősorban az állampolgári jogállásból eredeztethető elsődlegesen, illetőleg a megkülönböztetés tilalmán keresztül az adott országban élő nem az adott többségi nemzethez tartozó,más személyek jogait bővítette. Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is ilyen értelemben beszél a kisebbségek védelméről, nyitva hagyva az állampolgárság kérdését.¹⁵

¹⁵ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, az 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. 27. cikk. Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől

A mozgástér további tényezője az állampolgárság nemzetközi viszonylatokban való elismerésének követelménye: a polgár és állama közötti tényleges, szoros kapcsolat megkövetelése. Az effektivitás elvét az ENSZ Nemzetközi Bírósága ítélete fogalmazta meg a nemzetközi szokásjogra alapítva¹⁶. Noha az állam joghatóságán belüli kérdés az állampolgárság szabályozása és annak alkalmazása, egy állam nem hivatkozhat arra, hogy az ily módon lefektetett szabályait másik állam elismerje, hacsak az említett szoros, valódi kapcsolat és jogi kötelék nem áll fenn, amely magában foglalja a polgárnak saját állama részéről egy másik állammal megvédését. Az effektivitás elve egyébként önmagában nem zárja ki a többes állampolgárságot, de a szoros, valóságos kapcsolat kialakítása és fenntartása az egyén gazdasági, családi, szociális és kulturális kötődései miatt aligha teszi gyakorivá és egyértelműen megállapíthatóvá az egyszerre azonosan intenzív kapcsolatok meglétét több társadalommal, állammal. Ha a lakóhelytől és leszármazástól független jogcímen kap állampolgárságot a határon túli magyarok nagyobb tömege, a törvényhozónak és a magyar külpolitikai kormányzatnak valamennyi nemzetközi érintkezésben ki kell állnia amellett, hogy e kettős állampolgárságú tömeg effektív kapcsolatokkal (gazdasági, kulturális, családi) rendelkezik Magyarországgal, az etnikai eredet önmagában nem bizonyíték ugyanis az effektivitás elvére. Ellenkező esetben a diplomáciai védelem, konzuli védelem, nemzetközi egyezményekben állampolgárainknak biztosított jogok számukra való biztosítása nem képzelhető el harmadik államok irányában. Ugyanakkor létrejöttek olyan szabályok, amelyek a többes állampolgárság kezelését biztosítják, két- és többoldalú egyezményekben meghatározzák, miként lehet sajátos kötelezettségek révén összehangolni az államoknak eltérő szabályozásából adódó jogi helyzetet¹⁷. Az állampolgárság figyelembevételének, megállapításának nemzeti hatáskörben való szabályozása a tagállamok viszonyában azért is különösen jelentős, mert ettől függ az Unióban a személyek, szolgáltatók, munkavállalók

nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”

¹⁶Nottebohm-ügy, 1955

¹⁷ Az első lépés a Hágai Egyezmény volt 1930-ban, amely megkísérelte szabályozni a többes állampolgárság következményeit az államközi kapcsolatokban. Ennek jegyzőkönyve a leginkább nyilvánvaló ügyet, a katonai kötelezettségek teljesítését rendezte. 1963-as egyezmény I. fejezete a többes állampolgárság létrejöttét kerülni kívánta, a jelen egyezmény 15. cikk, már azt tükrözi, hogy a többes állampolgárság tényét az európai államok közül számos elfogadja, míg más európai államok annak kizárására törekednek.” Az állampolgárság tisztán közjogi kötelékként felfogása az egyezményalapelve. A 2. cikkben kimondják, hogy az egyezmény alkalmazásában állampolgárság alatt valamely személy és egy állam közötti jogi kötelék értendő, amely „nem utal a személy etnikai származására”. Ez a jogi kötelékre összpontosító meghatározás tehát a kisebbségi kérdéseknek az állampolgárság intézményéről való teljes leválasztását jelenti Európában. Ez a rendelkezés tehát nem tér ki a többes állampolgárság szerinti megkülönböztetésre külön, ám az egyezmény 17. cikke kifejezetten kimondja, hogy „valamely részes állam egy másik állampolgársággal rendelkező állampolgárait ugyanazon jogok és kötelezettségek illetik meg azon részes állam területén, ahol tartózkodnak, mint a részes állam bármely állampolgárát”

szabad mozgása:elengedhetetlen előfeltételeként az EU-tagállami állampolgárság jelenti a "belépést" az uniós polgárságból eredő jogok gyakorlásához.

Azok a kettős állampolgárok számára,akik harmadik országban élnek, a magyar állampolgárság meglétével egyidejűleg, az uniós polgárság „többletjogosítványai” is biztosítottak.

A magyar állampolgár definíciója:„Magyar állampolgár az, aki e törvény hatálybalépésekor magyar állampolgár, továbbá az, aki e törvény erejénél fogva magyar állampolgárrá válik, vagy e törvény alapján magyar állampolgárságot szerez, amíg állampolgársága nem szűnik meg.”¹⁸

Ugyancsak hiányolható, ha már egy ekkora horderejű törvényhez nyúltak hozzá a törvényhozók, - az állampolgársági egyezménynek megfelelően, rendezni az alapelvek és az abból fakadó jogkövetkezmények kérdését. (Így például a hontalanság elkerülése; arról sem rendelkezik a törvény, hogy mi történik a külföldi állampolgárok által örökbefogadott gyermekkel.)

A módosítás legfontosabb eleme a nem Magyarországon élő magyar származású személyek állampolgárságának megadása leszármazás alapján történik. Ez ellentétben a módosítást kísérő indoklása, nem etnikai alapon határozta meg, hiszen a törvény, bár expressis verbis nem tartalmazza az állampolgárság etnikai kritériumát.

2.2. Kettős állampolgárság

Egy meglévő állampolgársággal rendelkező személy által egy, új állampolgárság önként történő megszerzéséről van szó ezen esetben: két államnak is állampolgára egyidejűleg az adott természetes személy (jelen esetben harmadik országbeli állampolgár, illetve magyar állampolgárság egyidejű megléte).¹⁹

Kettős, illetve többes állampolgár az, aki ugyanabban az időben két (esetleg több) állampolgára.A kettős állampolgárt mindkét állam saját állampolgárának tekinti, és ugyanolyan bánásmódban részesíti, mint a többi állampolgárát. Nemzetközi jogi gyakorlat, hogy az állam nem részesíti védelemben valamely állampolgárát olyan állammal szemben, amely azt a személyt ugyancsak saját állampolgárának tekinti. Így a kettős állampolgárság az

¹⁸ 2010. évi XLIV. törvény, a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításával

¹⁹ A kettős vagy többes állampolgárság gyakorlata tekintetében az európai államok meglehetősen változatos magatartást mutatnak. A jogi szabályozás célja alapján négy jól elkülöníthető csoportot különíthetünk el: a kettős állampolgárság megelőzésére, csökkentésére, elismerésére törekvők csoportját, valamint az azt toleráló államokat.

egyen életében és esetleg a diplomáciai kapcsolatokban is bonyodalmakhoz vezethet. Bonyodalmat abban az esetben okoz, ha például egy harmadik ország bíróságának kell döntenie arról, hogy melyik a tényleges állampolgárság (itt releváns szerepet tölt be az effektivitás elve).

Az állampolgárság önkéntes megszerzése egy külföldi személy által a kettős állampolgárság forrása lehet. Bár az unió tagállamai igyekeznek korlátozni²⁰, mégis azt kell mondanunk, hogy az utóbbi tíz évben sokat lazultak a szabályozások, ami nagymértékben összefügg a belső munkaerő vándorlással, a belső piac működésével és a vegyes házasságok növekvő számával. A kettős állampolgársági szabályozásokat a családjoggal, és az emberi jogokkal összefüggő kérdések uralják leginkább, s ez egyfajta liberalizálást²¹ indított el.

A tanulmány vezérfonalában taglalt, határon túli magyarok számára (az egyszerűsített honosítási eljárás révén keletkezett magyar állampolgárság²²,) a 2010. évi XLIV. törvény, a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításával, a magyar állampolgárság megszerzése részben etnikai-nemzeti alapon történik.²³ Ennek eredményeképpen, az általánostól eltérő típusú magyar állampolgársági státusz is megjelenik. Azonban ez az „új típusú magyar állampolgárság” a tényleges jogtartalom és az ilyen jellegű újonnan keletkezett állampolgári jogkörök tisztázatlan voltát is előre vetíti. A magyar állampolgárságnak ebből adódóan, két szintje jelenik meg: teljes körű magyar állampolgárság, és egy szimbolikusnak²⁴ vélt határon túli magyarok által keletkeztetett magyar

²⁰ A kettős állampolgárság megelőzését / elkerülését szem előtt tartó államok: ebbe a körbe a szigorú szabályozást alkalmazó Dánia, Ausztria, Németország, valamint Észtország, Litvánia és Lettország tartoznak. Közös vonásuk, hogy a kettős-állampolgárságot sem a külföldiek, sem pedig saját állampolgáraik számára sem tolerálják. Egy másik állam állampolgárságáért való folyamodás az első állampolgárság automatikusan megszűnik. Ebben a körben felmerül a kérdés, hogy nem sérül-e a nemzetközi jogban elkívánt azon elv, hogy senki sem fosztható meg állampolgárságától. A második csoportot azon államok alkotják, akik a kettős állampolgárság csökkentését törekcsenek. Ilyenek: Belgium, Hollandia, Finnország. A legutóbbi törvénymódosítással ebbe a körbe soroljuk Szlovákiát is. Gyeney Laura: Kettős állampolgárság - Az Európai Unió erőterében (<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20132sz/11.pdf> (2014.04.15))

²¹ Megállapítható, hogy napjainkra az állampolgársághoz való jog egyre inkább az emberi jogok védelmének kategóriájába csúszik át.

²² Az állampolgárság megszerzésének könnyítését már 2011 januárja óta élvezhetik a határon túli magyarok. Ekkortól alkalmazzák ugyanis azt a 2010 májusában elfogadott jogszabályt, amely szerint a külföldi magyarok számára nem szükséges magyarországi lakhely ahhoz, hogy magyar állampolgárok lehessenek. Mindössze magyar állampolgár felmenőre, büntetlen előéletre és magyar nyelvtudásra van szükség. A kérelmező akkor tehet állampolgári esküt, ha a honosítás nem sérti Magyarország köz- és nemzetbiztonságát. A lehetőséggel máig mintegy negyedmillió, Romániában, Szerbiában, Szlovákiában, Ukrajnában, Ausztriában, Horvátországban, Szlovéniában és a világ más részein élő magyar nemzetiségű polgár élt. A szavazati jog megadása a külföldi állampolgárok számára a világ számos országában már korábban is bevett gyakorlat volt.

²³ Az 1993. évi LV. törvény kiemelt kedvezménnyel teszi lehetővé a honosítást azoknak a külföldieknek, akiknek felmenője magyar állampolgár volt és magukat magyar nemzetiségűnek vallják

²⁴ A határon túli magyarok kettős állampolgársága esetén, a tényleges állampolgárság, az állandó lakóhelyük szerinti állampolgári státuszt jelenti (pl. ez harmadik országbeli állampolgárság, a vajdasági magyarok

állampolgárság. A nemzeti szinten megkülönböztetett, és kívülről mégis „ugyanolyannak tűnő” magyar állampolgári státusz, ellentmondásos módon, az európai uniós állampolgárság tekintetében (tehát globális viszonylatban), nemzetközi szinten szemlélve, a ugyanazon jogokat és kötelezettségeket²⁵ feltételezi, mint a valódi „teljes körű” magyar állampolgársággal rendelkezők esetében.²⁶

A határon túli magyarok esetében keletkezett kettős állampolgárság, a magyar állampolgársági törvény módosítása révén létrejött kedvezményes honosítás által jön létre.

Az 1993. évi LV. törvény kiemelt kedvezménnyel teszi lehetővé a honosítást azoknak a külföldieknek, akiknek felmenője magyar állampolgár volt és magukat magyar nemzetiségűnek vallják a 4. §(3) bek. értelmében. Kérdéses, vajon ez hogyan fér bele az Európa Tanács egyezményében szereplő állampolgárság fogalmába és a már említett megkülönböztetést tiltó cikkébe. A magyar állampolgárság visszaállítása, egyfajta történelmi jóvátételként fogható fel, kompenzációs eszközként használt pozitív diszkrimináció.

2.3.. Többes állampolgárság

„Az elmúlt évtizedekben fokozatosan növekedett a több állampolgársággal rendelkezők száma²⁷, noha a jogi közvélemény előtt nyilvánvaló, hogy sajátos gondok forrása, ha valaki

esetében), emellett a korlátozott jellegű magyar állampolgárság is jogilag. A nemzeti jogalkalmazás, joggyakorlati prioritások terén kiemelendő, hogy a uniós viszonylatban, az európai uniós állampolgárság szemlélete lép inkább előtérbe (annak ellenére, hogy az európai uniós jogviszony keletkezése a „korlátozottnak” vélt részleges állampolgárságból ered).

²⁵ Szükséges, hogy érintsük az állampolgársághoz kapcsolódó jogokat és kötelezettségeket, hiszen az állampolgárság jogintézményének jelentősége leginkább itt érhető tetten. Az állampolgárságot korábban sokan státuszként fogták fel, ma azonban az állampolgárságot jogviszonyként értelmező nézet dominál, mely a jogviszony alanyainak az állampolgárt és az államot tekintí. Ez az álláspont a jogviszony tartalmát képező jogok és kötelezettségek meglétére összpontosít, és eltérően a státuszelmélettől nemcsak az egyén állampolgári jogait és kötelezettségeit, hanem az állampolgárságból fakadó állami jogokat és kötelezettségeket is magában foglalja.. (Pataki Gábor Zsolt: Közép-európaiság és többes állampolgárság http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/tanulmanyok/tan_12.html (2014.04.25.))

²⁶ A tagállamokban állampolgárainak típusai: a.) teljes jogú polgárok: megilletik őket az állam belső jogában biztosított jogok, az emberi jogok és az állama által kötött nemzetközi szerződésekben biztosított jogok b.) korlátozott jogú polgárok: nem részesül például a szociális és jóléti ellátásokból

²⁷ A kettős vagy többes állampolgárság jogintézményét elismerő államok csoportja a legnagyobb, mintegy 13 tagállamot sorolhatunk ide. A közöttük fellelhető különbségek nem lényegiek, ezért a továbbiakban csak a joggyakorlatukban fontos, tanulságos elemekre szeretnénk rámutatni. Ezt követően pedig a kevésbé ismert spanyol gyakorlatot mutatjuk be. Magyarország és Közép-Kelet-Európa országai szempontjából figyelemre méltó az olasz állampolgársági jogintézmény rendszere.

több ország szabályait köteles tiszteletben tartani, míg jogait egyszerre több helyen és életviszonyban nem szükségképpen tudja gyakorolni.”²⁸

Mivel nincs univerzális nemzetközi jogi szabály a többes állampolgárságról, az államok a társadalmi körülmények hatására szabadon alakították belső szabályaikat, amelyek iránya az elmúlt évtizedekben megváltozott, utalva a már említett emberi jogi fejleményekre is, azaz egyre több országban liberálisabban közelítik meg a többes állampolgárságot.²⁹ Ennek alapvető politikai oka a nemzetközi migráció általánossá válása.

A többes állampolgársággal kapcsolatos szabályok regionális szinten születnek meg, amelyek az abban részes államok belső szabályozását befolyásolták. Miként az eddigiekből kitűnik, a többes állampolgárság lehet hátrányos is, éppen a két/több állam szuverén belső szabályozásának párhuzamossága, esetleg összeütközése révén konfliktushoz vezethet az érintett államok esetében.

A többes állampolgárság az egyén több államhoz való kapcsolódását jelenti, amely egy komplex jogi helyzetet hoz létre alapesetben, alkotmányjogi és nemzetközi jogi értelmezésben is. Ugyanakkor már létrejöttek olyan szabályok, amelyek a többes állampolgárság kezelését biztosítják, két- és többoldalú egyezményekben meghatározzák, és igyekeznek összehangolni az államoknak eltérő szabályozásából adódó jogi helyzeteket³⁰.

A többes állampolgárság széleskörű elfogadása, valamint az államok azon törekvése hatására, hogy egyre több külföldi személyre terjesszék ki állampolgárságukat, azzal az eredménnyel jár, hogy nagymértékben megnő a többes állampolgárok száma. Az uniós polgárok számát főként azok a honosítások növelik, melyek harmadik országok állampolgáira terjesztik ki a tagállami állampolgárságot.

Az Európai Állampolgársági Egyezmény³¹ részeseként megállapítható, hogy Magyarország a vonatkozó nemzetközi jog szempontjából szuverén jogával élt, amikor belső jogában lehetővé tette a magyarországi állandó lakóhely nélküli magyar állampolgárság megszerzését.

²⁸ Tóth Judit: Miért nem lehet, ha szabad - A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől. =Beszélő, 2003 /8 (10), 12. o.

²⁹ 1963-as egyezmény I. fejezete a többes állampolgárság létrejöttét kerülni kívánta, a jelenegyezmény 15. cikke már azt tükrözi, hogy a többes állampolgárság tényét az európai államok közül számos elfogadja, míg más európai államok annak kizárására törekednek.

³⁰ Pl.: Hágai Egyezmény (1930) 13. cikke megkísérelte szabályozni az egyes többes állampolgárságból eredő következmények az államközi kapcsolatokban való megjelenését.

³¹ Az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt egyezmény (amelyhez később Magyarország és Szlovákia is csatlakozott) II. Fejezetének 3. cikke a következőket rögzíti:

“1.cikk :Minden állam saját joga szerint határozza meg, hogy kik az ő állampolgárai.

Ugyanakkor az is látható, hogy az ilyen, Magyarország belső joga szempontjából jogszerűen adományozott állampolgárságot más államok nem kötelesek elismerni, ha az nincs összhangban a nemzetközi joggal, nemzetközi szokásjoggal vagy az általánosan elismert nemzetközi jogelvekkel. Míg az állandó lakóhelyben megnyilvánuló tényleges kapcsolat híján egyes államoknak nem kötelességük elismerni az ilyen állampolgárságot, addig az EU-tagállamoknak a más EU-tagállamok által adományozott állampolgárságot bizonyos jogok tekintetében, az állandó lakóhely hiányában is el kell ismerniük.

2.4. Uniós állampolgárság

A többes állampolgársági konstrukció további építőköve az uniós állampolgárság, amely kiegészítő jellegű, mert a tagállami állampolgárságon alapul. Az uniós polgárságot létrehozta a Maastrichti Szerződés³² hozta létre. Ilyenformán – ha úgy tetszik – maga az uniós állampolgárság bevezetésével létrejött egy sajátos típusú kettős állampolgárság, nohatermészetesen az Unió ne állam. Egyes szerzők úgy fogalmazzak, hogy a többes állampolgárság koncepciójának egy új, sajátos dimenzióját fejlesztette ki az Unió. Látszatra tehát az Uniónak van szabálya és koncepciója a többes állampolgárságra: az EU - Szerződés értelmében automatikusan lehet megszerezni, és megléte, megszerzése nem tilalmazható egyetlen tagállami és uniós normában sem. Alaposabban szemügyre véve azonban kiderül, hogy sajátos jogi helyzetről és nem tipikusan kettős állampolgárságról van szó, azért is mert járulékos az uniós polgárság megszerzése, valamint kiegészítő jellegű a tagállami állampolgárság vonatkozásában, valamint nem állami alakulat határozza meg tartalmát, hanem egy integrációs szervezet.

Az uniós polgárság³³ jelenlegi homályos és jogi értelemben állampolgárságként nem értelmezhető helyzete ellenére számos tekintetben a nemzetállamok fejlődéstörténetéből már

2. cikk: Az ilyen jogszabályt más államok annyiban kötelesek elfogadni, amennyiben az összhangban áll a vonatkozó nemzetközi egyezményekkel, a nemzetközi szokásjoggal és az állampolgárság tekintetében általánosan elismert jogelvekkel.”

³² A Maastrichti Szerződés 17. cikkének beiktatása hozta, amely bevezette az *uniós polgárságot*. Ennek értelmében 1993. november 1-től mindazok, akik valamely tagállam állampolgárai egyben az uniós polgárai is. Az Amszterdami Szerződés (1999) 17. cikke kimondja "Létrejött egy uniós polgárság. Bármely tagállam állampolgára egyben az Unió állampolgára is. Az uniós polgárság kiegészíti a nemzeti állampolgárságot, de nem helyettesíti azt."

³³ Az alapszerződésben megfogalmaztak kifejezetten az „uniós polgárokat” megillető „alkotmányos alapjogokat”:

1.) az Unió területén való szabad mozgás és tartózkodás joga

2.) a letelepedés szerinti tagállamban szavazati jog és a jelöltetés joga a helyi és az

jól ismert utat járja be. Az tény, hogy bár az EU szerződése létrehozták az uniós „kvázi” állampolgárságot anélkül, hogy érintették volna a polgárok tagállamokhoz fűződő állampolgári viszonyát, az állampolgárság kérdése továbbra is a szuverén államok kizárólagos szabályozási terepe maradt

2.5. Effektivitás elve

Az effektivitás elve³⁴ azt jelenti, hogy főszabályként jogi tények, felmerülő jogi problémák esetén, annak az országnak a jogát kell alkalmazni, ahol az illető állampolgár állandó, fő vagy szokásos lakóhelye van.

Az állam és polgára közti tényleges kapcsolatnak, azaz az effektivitás elvének, melyet már az előzőekben hivatkozott 1930. évi, az állampolgársági törvények kollíziójával foglalkozó Hágai Egyezmény fogalmazott meg elsőként - az általánossá válása a nemzetközi jog egyik sokat hivatkozott, precedens értékű és ezáltal állampolgársági jogelvvé emelkedett esetének következménye.

A kötelék létrejöttének feltételeinél azonban többet jelent az egyén és az állam tényleges kapcsolata, hiszen ez a valódi kapcsolat a mindennapok során is szükségszerűen létezik, az túlmutat a jogi kapcsolaton, a keletkezés körülményein. Állam és polgára közötti tényleges kapcsolat, azaz az effektivitás elve a hágai Nemzetközi Bíróság a Nottebohm-ügy³⁵ során hozott ítéletében vált állampolgársági jogelvvé. Ez az állampolgárság, mint jogi kapcsolat alapjaként az összetartozás tényét, a létezés, érdeklődés és érzelmek megfelelő kapcsolatát, valamint a kölcsönös jogokat és kötelezettségeket említi, amikor kimondta, hogy kétség

európai parlamenti választásokon ugyanolyan feltételek mellett, mint a letelepedés helyének állampolgárai

3.) bármely tagállam hatóságainak konzuli és diplomáciai védelme, ha az egyén olyan tagállami polgár, amely nem rendelkezik képvisellel a kérdéses harmadik országban

4.) saját anyanyelven való petíció, illetve panasz benyújtásának joga az Európai Parlamenthez és az uniós ombudsmanhoz.

³⁴ Az állampolgárság nemzetfelfogásából eredő specifikus jogelve (Maarten Peter Vink and Rainer Bauböck: Citizenship configurations: Analysing the multiple purposes of citizenship regimes <http://www.palgravejournals.com/cep/journal/v11/n5/full/cep201314a.html> (2014.04.16))

³⁵ „olyan jogi kötelék, amelynek alapja egy kötődés, mint társadalmi tény, a létezés, az érdek és érzelmek tényleges kapcsolata, a kölcsönös jogok és kötelezettségek fennállásával együtt.”. International Court of Justice, Nottebohm Case (Liechtenstein v Guatemala), Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I. C. J. Reports 1955. 23., Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei (1945-1993). Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995., 549.o.; Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság döntései 1957 -1982. Budapest, Gondolat, 1984., 340. o. Kovács Péter: A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei és korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában. Budapest, PPKE-JÁK, 2010, 319.o.

esetén a csak formálisan fennálló állampolgárság figyelmen kívül hagyható. A hangsúly itt tehát a valódi kapcsolaton van: ahhoz, hogy az egyén állampolgársága valódi legyen, szükség van az egyén állammal való (folyamatos, és állandónak minősülő) személyes kapcsolatára, az államhoz való tényleges kötődésére. Megállapítható tehát, hogy a keletkezést, megszűnést tekintve az állampolgárság egyértelműen jogi kapcsolatként írható le, a jogi kapcsolat mögött azonban az állam és a polgár közötti személyes kapcsolatnak is meg kell húzódnia ahhoz, hogy ehhez a jogviszonyhoz (szintén jogilag szabályozott) állampolgári jogok és kötelezettségek kötődjenek, valamint az állampolgárságot más államok is elismerjék.

A saját állam- és nemzetfelfogásból fakadó alapelvek, az adott ország történelmi, politikai és jogalkotási hagyományaiból, valamint nemzetállami jövőképéből fakadó specifikus elvek, ilyen az effektivitás elve is. Az alapelvek egymásba fonódva rögzíthetik az aktív állampolgárság kritériumát. Az aktivitás az állandó helyben lakásban, a külföldön való tartózkodás idejének korlátozásában jut kifejezésre.³⁶

Az effektivitás elve egyébként önmagában nem zárja ki a többes állampolgárságot, de a szoros, valóságos kapcsolat kialakítása és fenntartása az egyén gazdasági, családi, szociális és kulturális kötődései miatt aligha teszi gyakorivá és egyértelműen megállapíthatóvá az egyszerre azonosan intenzív kapcsolatok meglétét több társadalommal, állammal. Ez a magyar kettős állampolgársági törvény szempontjából azt jelenti, hogy ha a lakóhelytől és leszármazástól független jogcímen kap állampolgárságot a határon túli magyarok nagyobb tömege, a törvényhozónak és a magyar külpolitikai kormányzatnak valamennyi nemzetközi érintkezésben ki kell állnia a mellett, hogy e kettős állampolgárságú tömeg effektív (gazdasági, kulturális, családi) kapcsolatokkal rendelkezik Magyarországgal, az etnikai eredet önmagában nem bizonyíték ugyanis az effektivitás elvére. Ellenkező esetben a diplomáciai védelem, konzuli védelem, nemzetközi egyezményekben állampolgárainknak biztosított jogok számukra való biztosítása nem képzelhető el harmadik államok irányában.

³⁶ A szabályozás szinte minden országban fellelhető, elsősorban az állampolgárságot / honosítást kérelmezővel szemben szokás feltételül szabni.

II. A téma gyakorlati szemlélete

1. A többes állampolgárság nemzetközi tendenciái

A 20. század második felétől Európa nemzeti államai szembesülnek a tömeges migráció problémájával, amely az ezredfordulóra az utazási és kommunikációs technológiák robbanásszerű fejlődésével „új minőségi” szintre kerültek: a személyes kapcsolattartás térbeli elmozdulás nélküli lehetősége következtében összekapcsolhatóvá váltak a fogadó és küldő állambeli gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai aktivitások.³⁷ A nemzetközi migráció egyik folyamánya a többes állampolgárság intézményének nyit tág teret. A migránsok transznacionalizmusának különlegessége, hogy státusuk túlmutat az államok területe és annak lakossága kizárólagos viszonyán. Ugyanakkor, miként arra Rainer Bauböck rámutat, össze is kötheti az egyes államokat. Ebben a gondolatmenetben született meg 1994-ben, a „transznacionális állampolgárság” gondolata,³⁸ és erre a gondolatmenetre vezethető vissza az EU uniós állampolgárságának koncepciója is. Az állampolgárság transznacionális modellje szerint a nemzetközi vándorok kinőtték egy adott állam territoriális kereteit. Gazdasági, társadalmi és politikai aktivitásuk gyakorlása során több országban tevékenykednek és ennek következtében többes identitásra tesznek szert, mely identitásokat nem könnyű rangsorolni. Ennek következtében egyre jelentősebb számú bevándorló törekszik második, vagy többes állampolgárságot megszerezni a fogadó államban. Ennek következtében egyre több ország ismeri el a kettős állampolgárság intézményét, ami tovább erősíti a kettős állampolgárság térhódítását.

A nemzetközi szokásjogban máig nem alakult ki olyan szabály, amely korlátozná azt az alapelvet, miszerint az állami szuverenitás része az állampolgársági szabályozás.³⁹ Az állam szabályozásában az abszolút szuverenitásról azért nem lehet szó, mert a szabályozás során be kell tartani a vállalt nemzetközi kötelezettségeket, továbbá, és ez a szuverenitás mindenkor, általános korlátja a nemzetközi szokásjogot, annak általánosan elismert jogelveit. Megteheti

³⁷ Portes, Alajandro – Dewind, Josh: A Cross-Atlantic Dialogue: The Progress of Research and Theory in the Study of International Migration. In International Migration Review 38 (Fall), 2004, 828-851. o.

³⁸ BAUBÖCK, Rainer: Towards a political theory of migrant transnationalism. In International Migration Review 37. 700-723.o.; Citizenship policies: international, state, migrant and democratic perspectives. In Global Migration Perspectives no. 19 (Austrian Academy of Sciences Institute for European Integration Research) [www.gcim.org/attachements/GMP No 19.pdf](http://www.gcim.org/attachements/GMP%20No%2019.pdf) (2010.06.07)

³⁹ Az Európa Tanács Állampolgársági Egyezménye ehhez hozzáteszi: „Minden állam saját joga szerint határozza meg, hogy kik az ő állampolgárai. Az ilyen jogszabályt más államok annyiban kötelesek elfogadni, amennyiben az összhangban áll a vonatkozó nemzetközi egyezményekkel, a nemzetközi szokásjoggal és az állampolgárság tekintetében általánosan elismert jogelvekkel.” (1-2.cikk) Ez egybevág az állampolgársági törvények közötti konfliktus egyes kérdéseit rendező 1930-as Hágai Egyezmény 1. cikkével.

persze egy állam, hogy ezt figyelmen kívül hagyja, de akkor szabályozását a többi állam nem fogja teljes egészében csak az említett korlátok között figyelembe venni a nemzetközi érintkezés során. A szuverenitásnak részét képezi, hogy az állam tolerálja vagy sem azt, hogy polgára egyidejűleg egy másik államnak is polgára legyen.

A mozgásteret nagyban meghatározza az állampolgári státus mellett megjelenő emberi jogi jogállás. Az állampolgári státus magában foglalja a bármikor történő hazatérést, a szabad tartózkodást és kiutazást, a honvédelmi kötelezettséget. A többi jog és kötelezettség, így például a közteherviseléshez adófizetőként való hozzájárulás, a választójog, a tankötelezettség, a konzuli és diplomáciai védelem, a szociális védelem vagy éppen a közhivatal viselése mára relativizálódott, mert megjelentek azok a nemzetközi dokumentumok és elvek⁴⁰, amelyek az állampolgári jogállás tradicionális részét képező jogosítványokat fokozatosan kiterjesztették: minden (az állam joghatósága alá tartozó) ember jogává téve azokat.⁴¹ A nemzeti kisebbségi jogok megjelenése, amely elsősorban az állampolgári jogállás bővítését eredményezte,⁴² illetőleg a megkülönböztetés tilalmán keresztül az adott ország területén élő más személyek jogait bővítette. A nemzeti kisebbségek védelméről⁴³ szóló keretegyezmény preambuluma leszögezi, hogy a területi állam kötelezettsége a nemzeti kisebbségek fennmaradását védelmezni, és nem határozza meg, milyen jogállású személyekről van szó.⁴⁴

Mivel nincs univerzális nemzetközi jogi szabály a többes állampolgárságról, az államok a társadalmi körülmények hatására szabadon alakították belső szabályaikat, amelyek iránya az elmúlt évtizedekben megváltozott, utalva a már említett emberi jogi fejleményekre is, azaz

⁴⁰Ilyen univerzális elvként fogalmazódott meg az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában (1948), hogy mindenkinek joga van az állampolgársághoz, attól önkényesen senkit sem lehet megfosztani (15. cikk) és fel kell lépni a hontalansággal szemben. 1954-ben az ENSZ égisze alatt elfogadásra került a Hontalan személyek jogállásáról szóló egyezmény. Az önkényes megfosztás tilalmával az állampolgárság megőrzéséhez való jog emberi joggá vált.

⁴¹Tóth Judit: A nemzetközi migráció jogi alapjai. In Migráció és Európai Unió. (Szerk: Lukács Éva-Király Miklós) Budapest, AduPrint, 2001. 81-123.o. , Szalayné Sándor Erzsébet: Bevándorlási politika az Európai Unióban és Magyarországon. 2009. Elérhető: www.ittvagynk.eu/application/essay/91_1.pdf(2014.06.10.)

⁴²ld.Kovács Péter: Nemzetközi jog és kisebbségvédelem, Budapest, Osiris - Pro Minoritate könyvek, 1996.

⁴³Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is ilyen értelemben beszél a kisebbségek védelméről, nyitva hagyva az állampolgárság kérdését. "Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják." (27. cikk.)

⁴⁴Nyitva hagyja a lehetőséget, hogy az érintett országok bilaterális egyezményekben - ha idegen vagy netán kettős állampolgárokról lenne szó - a kisebbségek védelméről külön megállapodjanak, határokon átnyúló programokat alakítsanak ki (18. cikk).

egyre több országban tolerálják, vagy legalábbis liberálisabban közelítik meg a többes állampolgárságot. Ennek alapvető politikai oka a nemzetközi migráció általánossá válása.

A nemzetközi jogban azzal kapcsolatosan nem jöttek létre szabályok, még regionális vagy bilaterális egyezményekben sem, hogy a többes állampolgárok politikai jogaikat miként gyakorolhatják. Ez a szuverenitásnak és a politikai közösségbe tartozásnak olyan belső ügye, amelyre nem alakult ki közös szabály. Annyi azonban elmondható, hogy a politikai jogok gyakorlása a legtöbb állam belső joga szerint a szokásos lakóhely államához kötődik. Azonban ezt megtörik a hatályos magyar választási törvények⁴⁵ rendelkezései, amelyek révén határon túli magyarok is szavazhatnak.

A többes állampolgár számára diplomáciai, konzuli védelem annak az országnak a hatóságaival szemben, amelynek állampolgára, nem nyújtható, ha csak kétoldalú egyezmény vagy a nemzetközi jog sajátos szabálya, szokásjog ezt meg nem engedi. Miként az eddigiekből kitűnik, a többes állampolgárság lehet hátrányos is, éppen a két/több állam szuverén belső szabályozásának párhuzamossága, esetleg összeütközése révén. Másfelől, a nemzetközi jog, elsősorban az emberi jogi státusz-szabályok és a regionális állampolgársági minimum-szabályok révén behatolt egy olyan tradicionálisan szuverén jogintézmény szabályozásába, mint az állampolgárság.

A magyar nemzeti jogalkotás szint az Alaptörvény⁴⁶ XXVII. cikk, (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik: “Minden magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy külföldi tartózkodásának ideje alatt Magyarország védelmét élvezze.”

Abban a kérdésben, hogy a kettős (vagy többes) állampolgárok valamely állampolgársága szerinti állama diplomáciai védelemben részesíthet-e egy adott személyt olyan állammal szemben, amelynek az ugyancsak állampolgára, megosztottak a vélemények. A mai uralkodó joggyakorlat mégis az, hogy azok az ilyen államok egymással szemben nem nyújthatnak diplomáciai védelmet az adott többes állampolgárnak. Az évtizedes nemzetközi gyakorlat azt mutatja, hogy annak ellenére, hogy világon több millió többes állampolgár él, rendkívül ritkák a többes állampolgárok diplomáciai védelme körüli tényleges viták.

⁴⁵ 2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról, valamint 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról

⁴⁶ Elfogadták 2011-ben, hatályba lépett 2012. január 1-én.⁴⁷ Ugyanezt erősíti meg az 1930-as az Állampolgársági Jogok Kollíziójával kapcsolatos

2.A több állampolgársághoz kapcsolódó közjogi problematikák -avagy az állampolgári jogok és kötelezettségek homálya

A nemzetközi közösség az állampolgársági jog vonatkozásában kezdetben bizonyos általános alapelvek kimondására, valamint az egyes államok állampolgársági szabályozásának összeütközéséből származó problémák rendezésére törekedett.⁴⁷

A jogintézmény keletkeztetésének tekintetében tehát a nemzetközi emberi jogi szabályozás és a belső jog viszonya ellentétes irányú, az általános, elvi elvárást nem követi egyedi, konkrét megvalósítás. Ide sorolhatjuk például a többes állampolgárság problematikáját, ahol nemzetközi egyezményekkel lehet az ügyeket kezelni, de a belső jogra kötelező erejű nemzetközi szabályozást nem lehet ráerőltetni, habár számos, a kettős állampolgárság kezelésével kapcsolatos elvárást megfogalmaztak már nemzetközi egyezményekben.

Az állampolgárság tartalmazhat magánjogi elemeket⁴⁸ is, amely a többes állampolgárság hatékonysága vonatkozásában is igen bonyolult viszonyokat keletkeztethet. Megállapítható, hogy az állampolgári státus magánjogi következményekkel is jár – gondolunk itt a teljesség igénye nélkül az ingatlanszerzésre, öröklésre, munkajogi tényállásokra

Kettős, illetve többes állampolgár az, aki ugyanabban az időben két (esetleg több) állam polgára. A kettős állampolgárt mindkét állam saját állampolgárának tekinti, és ugyanolyan elbánásban részesíti, mint a többi állampolgárát. Nemzetközi jogi gyakorlat, hogy az állam nem részesíti védelemben valamely állampolgárát olyan állammal szemben, amely azt a személyt ugyancsak saját állampolgárának tekinti. Így a kettős állampolgárság az egyén életében és esetleg a diplomáciai kapcsolatokban is bonyodalmakhoz vezethet. Bonyodalmat abban az esetben okoz, ha például egy harmadik ország bíróságának kell döntenie arról, hogy melyik a tényleges állampolgárság.

⁴⁷ Ugyanezt erősíti meg az 1930-as az Állampolgársági Jogok Kollíziójával kapcsolatos kérdésekre vonatkozó Hágai Egyezmény 1. cikke: „Valamennyi állam maga határozza meg nemzeti joga alapján, hogy kiket tekint állampolgárainak. Ezt a belső jogot más államok is tiszteletben tartják, amennyiben az megfelel az állampolgárságra vonatkozó nemzetközi egyezményeknek, nemzetközi szokásjognak és az általánosan elismert jogelveknek.”

⁴⁸ Szamel Lajos a római jogban fedezte fel, ahol a „civitas” – ami a mai állampolgári jogállásnak feleltethető meg – közjogi és magánjogi elemekből tevődött össze, amelyek ekkor még egybeforrtak, nem váltak el egymástól.

Az effektivitás elve⁴⁹ azt jelenti, hogy összeütközés esetén annak az országnak a jogát kell alkalmazni, ahol az illető állampolgár állandó, fő vagy szokásos lakóhelye van. A kettős állampolgárság tartalmi elemeinek figyelembevételével lehet tehát eldönteni, hogy a polgárt melyik államhoz fűzik a leghatékosabb kapcsolatok.

A hágai egyezményhez fűzöttjegyzőkönyv a kettős állampolgárok katonai kötelezettségéről is rendelkezik, amely szerint a kettős állampolgárságú személy az effektív állampolgárságának államán kívül nem köteles katonai szolgálatot teljesíteni. Az Európa Tanács 1963-ban elfogadott egyezménye is hasonló szellemben szabályozza a kettős állampolgárok katonai szolgálata teljesítésének kérdését.⁵⁰

A köztisztviselők jogállása is kérdéses a többes állampolgárság megléte esetén. A magyar köztisztviselői törvény permisszív, és a köztisztviselői státust kizárólag a magyar állampolgárság meglétéhez köti (a többi feltétel a tárgyalta probléma szempontjából nem releváns: büntetlen előélet, stb.).

A politikai jogok közül az állampolgárság szempontjából kiemelt fontossággal bír az aktív és a passzív választójog. Általában sem az alkotmányok, sem a belső törvények nem tiltják a kettős állampolgárok számára a választójog gyakorlását. Igen ám, de a technikai szabályozás mégis útját állja a más országban állandó lakhellyel rendelkező állampolgároknak, hogy abban az országban is gyakorolják választójogukat, ahol nincs állandó lakhelyük. Arról van szó, hogy a választásokon - legyenek azok helyhatósági, parlamenti vagy államelnöki választások - csak a választói névjegyzékben szereplő személyek vehetnek részt

Egy másik hamis probléma a kettős adófizetés kötelezettségének az említése. Azért hamis ez a felvetés, mert mindenki csak ott fizet adót, ahol az adóköteles jövedelemszerzés történik. Jó példa: a szellemi tevékenység jövedelmi körébe tartozó adót minden Magyarországon publikált írás, vers, tanulmány után ott vonják le. Ebben az esetben a magyar államnak adófizetője az, akinek bármilyen jövedelme van az országban. Ugyanez áll például az ingatlantulajdonosok esetében is, akik ott fizetnek telekadót, ahol a telek található. Ebben

⁴⁹ Az 1930. április 12-i, az állampolgársági törvények kollíziójával foglalkozó hágai egyezmény említi legelőször az úgynevezett effektivitás elvét.

⁵⁰ A legfrissebb rendelkezéseket 1997-ben az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által kidolgozott Európai Egyezmény az Állampolgárságról című dokumentum, illetve a hozzá fűzött magyarázó jelentés tartalmazza. Az egyezmény így rendelkezik: "Két vagy több aláíró állam állampolgárságát birtokló személyek csak az egyik aláíró állammal kapcsolatban kötelesek katonai szolgálatukat teljesíteni."

nincs is semmi kivetnivaló. Nem is beszélve a kettős adózás kötelezettségét kiküszöbölő kétoldalú szerződésekről.

Miként az eddigiekből kitűnik, a többes állampolgárság lehet hátrányos is, éppen a két/több állam szuverén belső szabályozásának párhuzamossága, esetleg összeütközése révén. Másfelől, a nemzetközi jog, elsősorban az emberi jogi státusz-szabályok és a regionális állampolgársági minimum-szabályok révén behatolt egy olyan tradicionálisan szuverén jogintézmény szabályozásába, mint az állampolgárság.

3.A tagállamok közös állampolgársági rendszerelmélete, diskurzusai

A többes állampolgárság kapcsán, a nemzetközi jogban nem alakultak ki sem az egyén hozzájárulását az *ex lege* állampolgárság megszerzéséhez megkövetelő szabályok, sem a többes állampolgárságot tiltó vagy elősegítő univerzális szabályok.

Ugyanakkor létrejöttek olyan szabályok, amelyek a többes állampolgárság kezelését biztosítják, két- és többoldalú egyezményekben meghatározzák, miként lehet sajátos kötelezettségek révén összehangolni az államoknak eltérő szabályozásából adódó jogi helyzetet. Ugyanis a leszármazás és a valamely ország területén születés elve párhuzamosan él egymás mellett, újabb és újabb kettős állampolgárokat „produkálva”.

Az európai integrációs projekt a piaci ésszerűség irányából az Európai Unió keretén belül az egyének számára biztosított lehetőségek bővítése irányába halad. Az Unió eszméjét, a béke és a jobb élet magasztos reményét, vagyis az Európai egység gondolatát, a belső piac ideológiája igyekszik kiegészíteni, amely kezdetben inkább szolgálta az integráció eszközt, mint annak végső célját. Az egység Európában történő visszaállítása érdekében a dolgozat felveti az uniós polgárság koncepciójának alkalmazását, mint az integráció megvalósításának eszközt a belső piac mellett, és egyben indítványozza az európai integrációs állampolgársági paradigmának a minél szélesebb körű megismertetését az Unió jövőjére való tekintettel.

Az Európai Unió javarészt az eddigi szervezeti és jogi keretek összefoglalása – egyebek mellett a jogállamiság és a megkülönböztetés-mentesség elvére épül. A konstrukció további építőköve az uniós állampolgárság, amely kiegészítő jellegű, mert a tagállami állampolgárságon alapul.

Az Unió egy etnikai, nyelvi, kulturális és egyéb háttértől független, semleges, pusztán jogi köteléknek tekinti azt a viszonyt, amely leginkább az állampolgárságra hasonlít, de egyébként nem az.

Az állampolgárok hallgatólagos beleegyezésével létrejött európai egység ideje lejárt. Európa nem lehet többé technokratikus, bürokratikus, vagy éppen túlzottan diplomatikus sem, Európának sokkal inkább demokratikusnak kell lennie. Az európai polgári kezdeményezés az első nemzethatárokat átívelő eszköz a demokráciában való kezdeményező részvétel tekintetében. Az európai polgári kezdeményezés a Lisszaboni Szerződés egyik legfontosabb újításai közé tartozik és lehetőséget nyújt arra, hogy amennyiben egy millió uniós polgár összefog, közvetlenül részt tudjanak venni az uniós szakpolitikák alakításában azáltal, hogy az Európai Bizottságot közvetlenül szólítják fel jogalkotási javaslat előterjesztésére a kompetenciájába tartozó hatáskör tekintetében. Az uniós polgárok jogállásának része, hogy a másik tagállam területén élő (lakóhellyel rendelkező) uniós polgár aktív és passzív választójoggal rendelkezik a helyi és az európai parlamenti választáson. Az Európai Parlamenti választásokra vonatkozóan egy irányelv teszi egységessé a választásokat. Az ebben foglalt célokat a szükséges jogalkotással, érvényre jutatták a magyar jogban is. Az említett irányelv lebegtetí a kettős állampolgárok kérdéskörét.⁵¹ Ők ugyanis bármelyik állampolgárságuk szerinti tagállamban is élnek, ott nem lakóhellyel rendelkezők, hanem állampolgárok. Tagállamonként eltérő tehát az értelmezése és alkalmazása a többes szavazás, jelölés tilalmának, egyik országban felkerülnek a választójogi névjegyzékre, a másikban nem a többes (unió beli) állampolgárságú emberek. Ez a marginálisnak tűnő ügy is bizonyítja, hogy az EU-nak nincs egységes álláspontja a többes állampolgársággal kapcsolatosan az Európai Parlamenti választások tekintetében.⁵²

Jelenleg egy olyan szokásjogi jogfejlődés tanúi lehetünk, amely elvezethet minket ahhoz a szokásjogi szabályhoz, amely megkívánja az államok részéről a külföldön élő állampolgáraik részére is a szavazati jog biztosítását. A kettős állampolgárság és a külföldi szavazati jog intézményének elismerése és támogatása különösen fontos, ha figyelembe vesszük azt a tételt, amely szerint identitás nélkül nincs állampolgárság és nélküle állam sem, sőt az integráció jelenlegi szintjén Unió sem. A külföldön történő szavazás mint egy világméretű perspektívaként jelenik meg. A külföldön történő szavazás (externalvoting) világszerte egy új jelenségnek tekinthető, amely sok országban felkerült a politika napirendjére. A 21. század kihívásai, mint például a globalizáció, migráció, szakmai és magánélet egyaránt meghatározó

⁵¹Nem foglalkozik azokkal a kettős állampolgárokkal, akik több tagállam állampolgárságával rendelkeznek.

⁵²túl a nemzetközi jogban elfogadott elveken és egyezményes szabályokon.

tényezők, amelyek hozzájárultak a külföldi szavazási jog iránti fokozott érdeklődéshez. Az ország határain kívül élő állampolgárok aránya országonként változó képet mutat. A nemzeti⁵³ gyakorlatok közel sem egységesek abban a tekintetben, hogy milyen módon biztosítják a külföldön élő állampolgáraik számára a szavazati jogot. A külföldön élő állampolgárok szavazati joga egy nagyon komplex kérdés és végrehajtása sosem egyszerű. Fontos kiemelni, hogy a sajátos szociális, politikai és kulturális tényezők mindig hatással vannak a világszerte létező külföldön történő szavazási rendszerekre⁵⁴. Ezidáig még nem létezik egy minden helyzetre alkalmas megoldás a külföldön élő állampolgárok szavazati jogának szabályozása tekintetében ugyanakkor a külföldön történő szavazás fajtájától függetlenül, minden egyes külföldi szavazási fajta végrehajtása kihívást jelent.

4.Releváns jogszabályok

A tanulmányban számos jogszabályhely említésre került. A téma értelmezésének logikai szálán mintegy lineáris síkon kiemelném a megítélésem szerint fontosabb jogi rendelkezéseket.

A nemzetközi szinterről haladjunk a nemzeti magyar jogi keret megemlített szabályai felé.

4.1. Első körben az *1997-es Európai Állampolgársági Egyezmény* ami mérföldkőként említendő meg, mert ez volt az első nemzetközi jogi dokumentum ami nem negatív színezettel rendelkezett⁵⁵ a többesállampolgárság kérdéséről.

⁵³A magyar nemzeti jogalkotás színterén az Alaptörvény ⁵³ így rendelkezik: “Minden nagykorú magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy az országgyűlési képviselők, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán választó és választható legyen.” XXIII. cikk (1) bekezdés ,továbbá: “Sarkalatos törvény a választójogot vagy annak teljességét magyarországi lakóhelyhez, a választhatóságot további feltételekhez kötheti.” (XXIII. cikk (4) bekezdés). A fentiek alapján az új magyar az Alaptörvény alapesetként rögzíti azt, hogy függetlenül a lakóhelyétől minden nagykorú magyar állampolgár választhat (aktív választójog) és választható (passzív választójog) az országgyűlési és egyéb választásokon. Sarkalatos törvény ugyanakkor rendelkezhet arról, hogy hasonlóan a hatályos alkotmányhoz, a fenti választások mindegyikének, vagy azok egy részének esetében, a magyarországi lakóhely továbbra is feltétel marad.

⁵⁴Európában a legelterjedtebb a külföldi szavazás, de a világ majdnem minden részén megtalálható. A mi gráció sajátos logisztikai és politikai kihívások elé állítja azokat az országokat, amelyek engedélyezni kívánják állampolgáraiknak, hogy politikai joguk nemzetközi eszközökkel is elismerést nyerjen.

⁵⁵ Az 1963-as Strasbourgi egyezmény még igen elutasítóan rendelkezett atöbbes állampolgárságról

Az Európa Tanács égisze alatt 1997-ben született meg az állampolgárságról szóló európai egyezmény. Célja, hogy megállapítsa a természetes személyek állampolgárságára vonatkozó elveket és szabályokat, valamint többes állampolgárság esetén a katonai kötelezettségekre irányadó szabályokat, melyekkel a részes államok belső jogának összhangban kell állnia. Az egyezmény egyik legfőbb alapelve, hogy minden személynek joga van valamely állam állampolgárságához.⁵⁶ Alapvető szintű rendelkezés továbbá, hogy senkit sem lehet önkényesen megfosztani állampolgárságától; sem egy részes állam állampolgára és egy külföldi közötti házasság, sem a házasság felbontása, sem pedig a házasság alatt a házastársak egyike állampolgárságának megváltozása nem érinti automatikusan a másik házastárs állampolgárságát. A szerződés az állampolgársággal kapcsolatos államérdek elfogadása mellett elismeri az egyén törvényes érdekeit, az állampolgárság megválasztása és az állampolgárságtól való megfosztás tilalma vonatkozásában. Minden részes állam köteles belső jogában rendelkezni arról, hogy ex lege állampolgárságot szerezzenek azon gyermekek, akiknek a szülei ezen gyermekek születésének időpontjában az adott részes állam állampolgárai, figyelembe véve azon kivételeket, amelyekről a belső jog rendelkezhet a külföldön született gyermekek tekintetében; illetve az állam területén talált olyan gyermekek, akik egyébként honatlanok lennének. Minden szerződő állam köteles továbbá belső jogában arról rendelkezni, hogy a területükön született, és a születéssel másik állampolgárságot nem szerzett gyermekek állampolgárságot szerezhessenek. A részes állam köteles belső jogában rendelkezni a területén jogszerűen tartózkodó személyek honosításának lehetőségéről, és ennek feltételeinek meghatározásakor nem írhat elő tíz évet meghaladó tartózkodási időt. Az államoknak engedélyezni kell, hogy állampolgáraik másik állampolgársággal is rendelkezzenek. Kitér a hatásköri kérdésekre is a több ország egy adott személy érintettsége esetén. Az Egyezmény 3. cikkében taglalja a joghatóság és az illetékesség kérdését, s mintegy utal a főbb vitás területre, azonban szabadon hagyva azt, csak megjelöli a problémát. Azonban az illetékesség és a joghatóság eldöntését az államok diszkrecionális jogkörébe utalja. Ezzel a tagállamok egymás közötti rendezésére hagyja a probléma megoldását.

⁵⁶ Európai Egyezségokmány 2 cikk "állampolgárság valamely személy és állam közötti jogi kötelék". Itt már nem utal az egyén etnikai származására, s mintegy ezzel jelezve, hogy az állampolgárság fogalmi köre, a nemzeti jellegét tekintve lazább elbírásban áll a társadalmi változások vonulatában.

A magyar jogrendszerbe a 2002. évi III.törvény révén került bevezetésre⁵⁷ az Európai Állampolgársági Egyezmény.

Az Egyezmény pozitívumaként említhető meg, hogy megerősítette azt hogy, minden egyénnek joga van valamely állampolgársághoz, emellett felhívta a figyelmet a hontalanság elkerülésére való törekvésre, a diszkrimináció tilalmára, és az állampolgárságtól való önkényes megfosztásáról is rendelkezik.Összességében az általános nemzetközi állampolgársági jogelveket erősítette. A többes állampolgárság eshetőségének már korántsem elutasítása, hanem számbavétele mellett, a problematikus területekről is említést tesz.

Hiányosságaiként említhető, hogy a vitás területek állampolgársági kérdéseit ugyan megvilágítja, de nem kínál generális megoldást, hanem az államok belső joghatóságával hagyja nyitva a különböző megoldások lehetőségét.⁵⁸

Az elkövetkezőkben megemlítsre kerülő ajánlás és irányelv az EBESZ⁵⁹ kisebbségvédelmi és biztonságpolitikai jogfejlesztésének termékei.

Ezzel a két, alábbiakban taglalt jogi dokumentummal támasztom alá, hogy a többes állampolgárság létrejöttében, és tömeges megjelenésében a kisebbségeknek biztosított honosítás révén megszerzett állampolgárság és az ennek eredményeképpen létrejövő kettős állampolgárság szorosan összefüggnek.

4.2.Mindenképpenvizsgálandóak a 2008-ban kibocsátott új megközelítést jelentő *bolzanói ajánlások*⁶⁰ a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban, valamint a legaktuálisabb a 2012-ben megjelent ljubljanai irányelvek a sokszínű társadalmak integrációjáról. Az egymást követő nemzeti kisebbségügyi főbiztosok és ajánlásaik a 2008-as bolzanói ajánlásokat megelőzően képviseltek egy felfelé ívelő, reményt keltő emberi jogi dimenziót, amelyek a nemzeti kisebbségek jogait az alapvető emberi jogok részeként kezelték. Napjainkban azonban – a legutóbbi két főbiztosi ajánlás tükrében – háttérbe szorulni látszik ez az emberi jogi aspektus. A nemzeti kisebbségügyi főbiztosok munkái nagymértékben hozzájárultak az EBESZ-dokumentumok kisebbségvédelmi rendelkezéseinek pontosabb értelmezéséhez és alkalmazásához, ezért méltán remélhettük, hogy a nemzeti kisebbségek

⁵⁷ ez a kettős állampolgársági 2003-s népszavazást megelőlegezve jelzi azt, hogy a magyar kormányzat felkészül a kisebbségvédelemből eredetett többes állampolgárságra Magyarország és a határon túli érintett országok kontrakcióira készülve.

⁵⁸ Továbbá hiányosságként említik még a túl magas eljárási költségeket, és a monitoring hiányát

⁵⁹ Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet

⁶⁰ Bozeni/bolzanói ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban, 2008. június, In: <http://www.mtaki.hu/data/files/94.pdf> (2014.10.21.)

hatékonyvédelme érdekében az emberi jogi dimenzió fokozatosan és egyre mélyebben át fogja hatni a főbiztos hivatal ajánlásait a jövőben is. Függetlenül attól, hogy az EBESZ politikai szervezet, a főbiztos ajánlásai pedig soft-law jellegű megfogalmazások, az ajánlások mindig is hatással voltak és lesznek az EBESZ-tagállamok kisebbségpolitikájára. Fontos azt is kiemelni, hogy több EBESZ-tagállam az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Kertegyezményét⁶¹, valamint a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európa Chartáját⁶² is ratifikálta. Két ajánlás látszik megtörni az emberi jogi dimenzió előtérbe kerülését, a bolzanói, valamint az arra egyfajta logikai folytonossággént – épülő ljubljanai irányelvek megjelenése, amelyek KnutVollebaek leköszönő nemzeti kisebbségügyi főbiztos nevéhez köthetőek. Ezért különösen fontos foglalkoznunk a leköszönő főbiztos legutóbbi két ajánlásával ebben a rövid elemzésben – azaz a bolzanói ajánlásokkal és a ljubljanai irányelvekkel, valamint azoknak a kettős vagy többes állampolgárságra vonatkozó pontjaival.⁶³ Az új megközelítés első kézzelfogható eredményét a 2008 októberében bemutatott bolzanói ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban c. ajánlások jelentették. A korábbi ajánlásokhoz képest egyértelmű tartalmi eltérést jelent, hogy a bolzanói ajánlások a nemzeti kisebbségek védelmi szintjének emelése helyett az államközi kapcsolatok, az anyaállamok és kisebbségeik kapcsolatára koncentrálnak. Az eddigi kisebbségügyi főbiztosok ajánlásaikban a kisebbségi jogok védelmi szintjének folyamatos emelésére és hatékonyságára fektettek egyértelmű hangsúlyt. Ennek értelmében a főbiztosi hivatal fennállása óta először kerülnek előtérbe a kisebbségek jogaival szemben a tisztán biztonságpolitikai kérdések.

A bolzanói ajánlások keretein belül további újdonságot jelent, hogy a főbiztos nemcsak az államközi kapcsolatok kérdéskörét emelte be ajánlásaiba, hanem először foglalkozik az állampolgárság, a kettős állampolgárság intézményének kérdéseivel is. Kétségtelen tény, hogy az államközi kapcsolatok kérdéskörével a kisebbségügyi főbiztos egy politikailag rendkívül érzékeny kérdéskörben fogalmazott meg irányelveket. A bolzanói ajánlások bevezetőjében Vollebaek hangsúlyozza: az ajánlások arra szolgálnak, hogy tisztázzák, az államok miként tudják támogatni és kiterjeszteni a kedvezményeket más országokban élő nemzetikisebbségekhez tartozó személyekre.⁶⁴ A Velencei Bizottság arra is felhívta a

⁶¹ 1995

⁶² 1992

⁶³ *Iustum Aequum Salutare*, IX. 2013. 2. 169-173.o.

⁶⁴ Itt érdemes megjegyezni, hogy a főbiztosa nemzeti kisebbségek, illetve a kisebbségek kifejezést is használja, amely nem szerencsés, mert az ajánlások alkalmazhatósága ennek függvényében nem egyértelmű, hogy csak a nemzeti kisebbségekre vonatkozik vagy a migránsokra is egyben. Fontos azt is hangsúlyozni, hogy az ajánlások

figyelmet,⁶⁵ hogy az anyaállamok támogatási gyakorlatai nagyon eltérőek, így nem tekinthetők a nemzetközi szokásjog részének. Ezért sem szerencsés az államközi kapcsolatok ilyen általános jellegű megközelítése, különös tekintettel ennek a területnek a már említett érzékenységre.

Ha biztonságpolitikai aspektusból közelítjük meg a kérdést, akkor azok a lakóhely szerinti államok, amelyek biztonságpolitikai kockázatnak tekintik az anyaállamok aktivitását, a legjobban azzal mérsékelhetik azt, ha valóban hatékony kisebbségvédelmet biztosítanak nemzeti kisebbségeik⁶⁶ számára.

Az állampolgárság kérdésével a bolzanói ajánlás 11. cikke foglalkozik, melynek értelmében az államok a külföldön élő személyek esetében az állampolgárság megadásáról szóló döntésben – amelyet minden egyes állam a belügyének tekint – figyelembe vehetnek több tényezőt, mint a preferált nyelvtudást, továbbá a kulturális, nyelvi, történelmi vagy családi kötődést. Azonban az állampolgárság ilyes formában történő megadása esetében az államoknak tiszteletben kell tartaniuk a fent idézett Velencei Bizottság által is hangsúlyozott nemzetközi jogi alapelveket. Azaz az államoknak tartózkodniuk kell az állampolgárság tömeges megadásától még abban az esetben is, ha a lakóhely szerinti állam a kettős állampolgárságot megengedi. Azonban a 11. cikk azt is kimondja, hogy amennyiben az adott állam jogrendszere nem engedélyezi a kettős állampolgárságot, abban az esetben sem szabad a kettős állampolgárokat diszkriminálni. A bolzanói ajánlás értelmező részében a 11. cikk kapcsán hivatkozott, a közismert Nottebohm-ügyre már előrevetíti, hogyan és miként kívánja továbbgondolni a az állampolgárság kérdéskörének szabályozását a továbbiakban.

4.3. A 2012. november 7-én Ljubljánban közzétett *ljubljanai irányelvek* a sokszínű társadalmak integrációjáról már bővebben, négy cikkben a 32., 33., 34., 36. pontokban foglalkoznak részletesen az állampolgársági kérdésekkel. Az *ljubljanai irányelv* a 32.

több pontja csak a nemzeti kisebbségügyfőbiztos eddigi ajánlásaihoz képest jelent új megközelítést. A bolzanói ajánlás 2. cikke gyakorlatilag megismétli a Velencei Bizottság megállapítását: „A kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme elsősorban annak az államnak a felelőssége, amelyben a kisebbség él.” Azonban jelentős hiányosságnak tudható be, hogy a lakóhely szerinti állam felelősségét egyáltalán nem részletezik, nem bontják tovább az ajánlások, azaz hogy a kisebbségi jogok tiszteletben tartását hogyan és miképp köteles megvalósítani a lakóhely szerinti állam. Ehelyett inkább az anyaállamok támogatási lehetőségeinek korlátaira fekteti a hangsúlyt az ajánlás. Ha ebből a megközelítésből vizsgáljuk az ajánlásokat, rendkívül gyenge talajon áll.

⁶⁵ Vízi i.m.261.

⁶⁶ Fontos megjegyezni, hogy a Velencei Bizottság jelentésében elismerte, hogy az anyaállamoknak joga van a nemzetársaik akár egyoldalú intézkedésekkel való támogatására, természetesen a nemzetközi jogi alapelvek, mint az államok területi szuverenitása, *apactasuntservanda*, az államok közötti baráti és jószomszédi kapcsolatok, valamint az emberi és alapvető szabadságjogok, különösen a hátrányos megkülönböztetés tilalma alapelveinek tiszteletben tartása mellett.

cikkében kimondja az állampolgárság szimbolikus értékét, amely az együvértartozás érzését fejezi ki. A ljubljanai irányelv 33. pontja érzékelteti a Nottebohm-ügy⁶⁷ effektivitás kapcsán kiemelt értelmezési körét.⁶⁸ A ljubljanai irányelvek a 34. pontban hangsúlyozzák, hogy az állampolgárság alapvető emberi jog, mindenkinek jog van az állampolgársághoz, és különösen fontos, hogy a törvények ne generálják a születéskori hontalanságot. A ljubljanai irányelvek a 34. és a 36. pontjaiban gyakorlatilag megismétlik és összefoglalják a fent idézett bolzanói ajánlások főbb, az állampolgárság és az emberi jogok kapcsolatában meglévő törvényszerűségeket.⁶⁹

„11. cikk. Az államok a külföldön élő egyének esetében az állampolgárság megadásáról való döntésükben figyelembe vehetik a preferált nyelvtudást, valamint kulturális, történelmi vagy családi kötődéseket. De az államoknak biztosítaniuk kell, hogy az állampolgárság ilyesfajta megadása tiszteletben tartja a baráti – beleértve a jó szomszédi – kapcsolatok és a területi szuverenitás elveit, és tartózkodniuk kell az állampolgárság tömeges megadásától meg akkor is, ha a lakóhely szerinti állam a kettős állampolgárságot megengedi. Amennyiben az állam jogrendszere nem engedélyezi a kettős állampolgárságot, akkor sem szabad a kettős állampolgársággal rendelkezőket diszkriminálnia.”

2. és 11. cikkelyét, amelyek értelmében: „Az olyan politikáknak, amelyek privilegizált hozzáférést vetítenek elő a külföldön élő egyéneknek kulturális, történelmi, vagy családi kötelek alapján, biztosítaniuk kell a barátságos, ideértve a jó szomszédviszonyok és a területi szuverenitás elvét. Ezeket a politikákat úgy kell megtervezni, hogy elkerüljék a joghatóságból adódó kétértelműségeket. A kisebbségek jogainak védelme annak az államnak a kötelessége, amelyben élnek.” Azaz a fent vázolt probléma függvényében nem teremtettek a ljubljanai irányelvek sem egészségesebb egyensúlyt azzal, hogy a kisebbségi jogok védelmének kérdését továbbra is a lakóhely szerinti állam felelősségére bízva kívánják megoldani anélkül, hogy minimálisan részleteznék a felelősség kérdését és pontosítását.

Az anyaállam korlátai, valamint a lakóhely szerinti állam biztonságpolitikai legitimálásokkal hangsúlyosabb szerepet kapnak a bolzanói ajánlások és ljubljanai irányelvek keretében, mint a nemzeti kisebbségek jogainak tényleges védelme, amely egyensúlytalansághoz vezet. Nem érezhető a kisebbségi jogok védelmi szintjének való emelése. Fontos lett volna konkretizálni és pontosítani a lakóhely szerinti államok kötelezettségeit, hogy érezhető egyensúly legyen az anyaállam korlátai és lakóhely szerinti

⁶⁷ Liechtenstein v. Guatemala (1955. ICJ. 4.)

⁶⁸ „az állampolgárság az állam kompetenciájába tartozik, és annak az egyének az állam iránti valós kapcsolatán kell alapulnia”

⁶⁹ állampolgárságra minden embernek joga van, a hontalanság tilalmának elve

állam kötelezettségei között. Összességében elmondható, hogy nem az állampolgári kérdések nemzetközi jogi megközelítésében hozott újat a nemzeti kisebbségügyi főbiztos a bolzanói ajánlásokkal és ljubljanai irányelvekkel, hanem abban, hogy az ajánlások közé emelte az állampolgárság kérdéskörét az államközi kapcsolatok szabályozásával egyetemben. Ezáltal megtört az a folytonosság, amelyet eddigi főbiztosi ajánlások jelentettek a nemzeti kisebbségek védelmi szintjének emelésében, egyértelműen áthelyezve a hangsúlyt a biztonságpolitikai aspektusokra.

4.4. A nemzetközi jogszabályok felől haladva a nemzeti jogi rendelkezések irányában.

Az EBESZ ajánlásait és az irányelveket, a magyar tagállami belső jogi rendelkezésekbe adaptálva említhetjük meg *az 1993. évi állampolgársági törvény 2010. évi XLIV. törvény általi módosítását*, amivel a határon túli magyaroknak lehetőségük nyílt a magyar állampolgárság kedvezményes megszerzésére. Az állampolgárság megszerzésének könnyítését már 2011. januárja óta élvezhetik a határon túli magyarok. Ekkortól alkalmazzák ugyanis azt a 2010. májusában elfogadott jogszabályt, amely szerint a külföldi magyarok számára nem szükséges magyarországi lakhely ahhoz, hogy magyar állampolgárok lehessenek.

Ezzel a nagyszámú, és történelmi okokból Magyarország határain kívül élő magyar a világon bárhol kedvezményesen juthasson magyar állampolgársághoz. Az Országgyűlés több kelet-közép-európai országban is alkalmazott jogi megoldásokat választott, így sikerült elkerülni, hogy a kedvezményes honosítás a szomszédos országok tiltakozását váltsa ki. A törvény elfogadása óta örökből 450 ezren kaptak magyar állampolgárságot⁷⁰. Az állampolgársági törvény módosításának hatályba lépése óta számos személy élt a lehetőséggel és váltak tömegesen kettős állampolgárok. Ebből következik a kettős állampolgárok tömege, akik esetenként az Európai Unión belüli és kívüli államokhoz való kapcsolódásuk kötelezettségei és jogosítványai igen kusza rendszerben jelennek meg.

Ennek további következmény a harmadik országbeliek magyar állampolgárság megszerzése után nyugatra való gazdasági célú vándorlása, ahol a prioritásba helyezett tagállami állampolgárság és az uniós polgárság jogaival élnek elsődlegesen. Azonban pont ezekben az említett migrációs tendenciákban értelmezhető nehezen, az hatékonyság elemeinek kapcsolatrendszere az többes állampolgárság vonatkozásában.

⁷⁰Kivételt csak Szlovákia jelent, melynek parlamentje a többes állampolgárságot tiltó törvényt fogadott el a magyar jogszabály-módosítás hatására. (http://szazadveg.hu/ld/w0w1i5r5l9k1k8j9f8i7_az-uj-magyar-valasztasi-rendszerSzazadveg-tanulmany130802.pdf(2014.10.22.))

4.5.A szavazati jog megadása a külföldi állampolgárok számára a világ számos országában már korábban is bevett gyakorlat volt.

A közelmúltban zajlott magyar parlamenti választásokhoz kapcsolódik a 2013. évi XXXVI.törvény a választási eljárásról, amely jogszabály révén a külföldi magyaroknak is módjuk adódott a parlamenti választásokon való részvételre .

Az új állampolgársági törvény , és az új választási törvény a politikai rendszer olyan kibővítését jelentetik, amellyel a külföldi magyarok is a politikai közösség részévé váltak. A kedvezményes honosítás révén,és részben ebből övetkezőleg a választási rendszer módosításával , több százszázados szavazói tömeg jelent meg a választási rendszerben⁷¹. A Magyarországon állandó lakhellyel rendelkező választópolgárok egy-egyéni választókerületi jelölre és egy pártlistára is szavazhatnak, addig a magyarországi lakóhellyel nem rendelkező választópolgárok csak egy pártlistára adhatják le voksukat. Tehát a magyarországi lakcímmel rendelkező állampolgároktól eltérően nem kettő, hanem egy szavazattal rendelkeznek, ami úgy is értelmezhető, hogy fél szavazat illeti meg őket.⁷²

Az EU legtöbb, mintegy huszonhárom tagországában ugyanis eddig is kaptak szavazati jogot az állampolgárok attól függetlenül, hol rendelkeznek állandó lakhellyel. A kutatások szerint a törvénymódosítás segíthet megakadályozni a határokon túl élő magyarok asszimilációját, erősíti a magyar-magyar kapcsolatokat, a szolidaritást és az azonosságtudatot. A 2014-es parlamenti választásokra a szavazók számára előzetes regisztráció szükséges: a külföldi magyarok az interneten vagy levélben regisztrálhatnak⁷³.

A gyakorlatban a határon túlról első körből csak elenyésző szavazat érkezett. Mindenesetre sokan bírálóan közelítették meg a magyar szavazati jog határokon túlra történő kiterjesztését, mert úgy vélték, a külföldi magyarság nincs tisztában az anyaországi politika aktualitásaival, ez az érv azonban mára semmisnek bizonyult, hiszen az elektronikus média segítségével ők is figyelemmel kísérhetik a fontos eseményeket,illetve már a nemzetpolitikai közösségre való törekvés folyamataiba ágyazódott bele a választási jog ilyen formában való kiterjesztése.

⁷¹Az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvény preambuluma szerint az Országgyűlés garantálja, hogy „a határainkon kívül élő magyar állampolgárok a politikai közösség részesei.”

⁷²Ez összhangban áll Magyarország Alaptörvényével, melynek XXIII.cikk (4) bekezdése szerint „sarkalatos törvény a választójogot vagy annak teljességét magyarországi lakóhelyhez, a választathatóságot továbbifeltételekhez kötheti”.

⁷³<http://www.htmik.hu/valasztas-2014>

III. Konklúzió

A társadalmi változások⁷⁴ következtében tömegek válnak napjainkban többes állampolgárrá. A kisebbségvédelem egy aktív eszköze az anyaország állampolgárságra való lehetőség. A nagyfokú többes állampolgársági jelenséget mindegy megelőlegezte, és kíséri az állampolgárság tartalmi körének egyfajta kiüresedése, átalakulása, multietnikusá válása az európai térben. Ugyan az országok diszkrecionális jogkörébe tartozik az állampolgársági kérdésszabályozása⁷⁵, az állampolgárság tartalmának tekintetében a többes állampolgárság esetében az érintett államok mellett, a nemzetközi jogszabályok, és az Európai Unió joga is befolyásoló tényező lehet.

A nemzetközi jogban a tényleges állampolgárság elvét a Nottebohm eset⁷⁶ óta vitatják. Ugyan a nemzetközi közjognak és magánjognak csekély hatása van az állampolgársági jogra, az emberi jogok széles spektrumának, a kisebbségvédelemnek és az európai integrációs törekvéseknek egyre erősebb ereje van a szuverén államok állampolgársággal kapcsolatos szabályainak megállapítása során. Az állampolgár és az állam közötti jelentőségteljes, létező kapcsolatot foglalja magában az állampolgárság jogi köteleke, az állampolgárságnak a különböző úton történő megszerzése, fenntartása, megőrzése vagy az állampolgárságok közötti választásnak a nemzetközi egyezményekben történő meghatározása útján. A „valódi kapcsolat követelményéről” az állampolgárságra vonatkozó jogszabályokat vizsgálva érzékelhető, hogy még nincs viszonylagosharmonizáció sem a tagállamok állampolgársági törvényei, és a nemzetközi jogi keret tekintetében. Azonban egyfajta jogharmonizációs minimum megjelent e tekintetben, a többes állampolgár révén érintett országok „közös” ügyeit illetően. Azok a többes állampolgárságú személyek, akik állampolgarságaik révén mind az Európai Unión belüli, mind a harmadik országhoz egyaránt kapcsolódnak, számos tisztázatlan jogilag releváns kérdéskörrel találkoznak majd, amelyek esetében a legmarkánsabb jelleggel az uniós bírói joggyakorlat értelmező és jogfejlesztő szerepe emelhető ki.

⁷⁴ Így például: az integráció, nagy mértékű mobilizáció, uniós polgárság értelmezése az Európai Unió terében, és azon kívül, kisebbségvédelmi eszközként alkalmazandó kettős állampolgárságra való lehetőség, stb.

⁷⁵ Ellenben az országhatárokon kívüli választójogi kiterjesztés a magyarországi parlamenti választások esetében, valamint az európai parlamenti választásokban mindinkább megelőlegezi a több országban való tartózkodás, többes állampolgárság eseteit.

⁷⁶ Guatemala v. Lichtenstein, 1955., Nottebohm-ügy

A többes állampolgárságról szóló vita aktualitása kortárs téma, hiszen a társadalmi változások mindinkább az egyén több országhoz való kapcsolatát „hozzák magukkal”. A nyugat-európai nemzetállamok némelyike ugyan ellenségesen szemléli a kettős állampolgárságot, és a legjobb esetben is csak permisszív álláspontra helyezkednek ez ügyben. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a nemzeti kisebbségi problémát valamilyen módon rendezni képes államokban a kettős állampolgárság kérdése egész más kontextusban merül föl, mint a Kárpát-medencében. Az elvándorlás, a mobilizáció, és a többes állampolgárság kapcsolata igen szembetűnő.

A kettős állampolgárság intézménye által jogi síkon elvileg megvalósulóban van, a nemzeti integráció, ám komoly kérdőjelek maradnak ezen eszköz kisebbségvédelmi hatékonyságát illetően. A határon túli magyarok többes állampolgárságának esetében, Unión belüli és kívüli érintettség, a renitens uniós polgárság tartalma, és az effektivitás elvének értelmezése igen problematikus.

Jogi megfogalmazás szerint az állampolgárság egy természetes személy és valamely állam közötti jogviszony, amely a természetes személynek az állammal szemben fennálló jogai és kötelezettségei összességét jelenti. A Magyarország szomszédságában élő magyar szervezetek és egyének egyenesen kíváncsiak célként jelenítik meg a kettős állampolgárság intézményének a kiterjesztését a kisebbségben élő magyarságra, ami mintegy megelőlegezi a tömeges kettős állampolgárság eseteit a Magyarország határain túl élők esetében.

A kettős állampolgárság a globalizmus természetes vele járójává vált. Történelmileg az államok arra törekedtek, hogy elnyomják a kettős állampolgárság intézményét, tekintettel arra, hogy az állampolgárság a diplomáciai védelem állami előjogát eredményezte. Napjainkban, az államok a kettős állampolgárság biztosításával képesek megerősíteni az anyaország és diaszpóra közötti kapcsolatot. Egyes államok a szavazati jogot kiterjesztik a külföldön élő állampolgáraikra, akik közül sokan (sőt alighanem többségük) a lakóhelyük szerinti ország állampolgárságával is rendelkeznek.

A kettős állampolgárság elfogadottá válásával elképzelhető a kettős állampolgárság fenntartásának védett jogként történő szabályozása, azokban az esetekben, amikor az egyén jogosult a státuszra. A kettős állampolgárság státuszát lehet úgy szabályozni, mint önálló identitáshoz való jogot, vagy mint eszközt a politikai részvételhez való jog biztosításához.

Ugyanakkor, mint a legtöbb egyéni jogot, a kettős állampolgárság jogát is kollektív érdek határolja. Ugyan a kettős állampolgárság és a külföldön élő állampolgároknak.

A fentiekben leírtak alapján egyértelműen összegezhető, hogy a többes állampolgárság napjainkban való relevanciája, amely az állampolgárság intézményének átalakulásából, az európai integrációs törekvésekből és a kisebbségvédelemből nőtt ki magát közép Európában.

Az állampolgárságok effektivitási kérdései, a különféle ügyek joghatósági diskurzusai, az uniós polgárság kiegészítő szerepe a harmadik és egyben tagállami állampolgárok esetében-számos problematikát rejt magába. Ezek a többes állampolgárság révén megjelenő homályos szálak a nemzetközi szintén az országok közötti reakcióként születendő bilaterális szerződések megoldásait fogják létrehozni nagy számban, valamint a nemzetközi bíróság ítéleteinek ebben a témában folyamatosan bővülő tárháza fogja a későbbi diskurzusok nyomkövet adni. Látható, hogy igen releváns és izgalmas, élő téma a többesállampolgárság esete már csak Közép-Európát tekintve is.

Számos jogvita, és még a felszínen rövidtávon meg nem megjelenő ellentmondás is a jogi diskurzusok tárgykörébe kerülhet hamarosan. A napjainkban születő ítéletekre, tényállásokra tekintettel figyelemmel fogom kísérni a továbbiakban is e témakört, mert a speciális egyedi ügyekben született bírói döntésekből egy generális-nemzetközi térben értelmezendő többesállampolgárságot érintő aktuális jogi értekezés még várat magára.

Addig is a többes állampolgárságra vonatkozó nemzetközi jogi keret, az ezt egyedi ügyekben bíráló, értelmező joggyakorlat, és az ebből következő jogharmonizáció egyes tagállami vetületei fogják a többes állampolgárság jogi vitáinak problematikáit feloldani.

IV. Irodalomjegyzék

1. Könyvek

- Alfred M. Boll: Multiplnationality and internationlaw, Leiden, Martin NijhoffPublishers, 2007. , 629.o.
- Boldizsár– Jeney Petra: Nemzetközi jogi olvasókönyv. Budapest, Osiris, 2002. , 900.o.
- Bruhács János: Nemzetközi jog II. , Bp.-Pécs, Dialóg-Campus, 2011. ,382.o.
- Hargitai József: Nemzetközi jog a gyakorlatban,Budapest,Magyar Közlöny Lap- és. Könyvkiadó, 2008.,845.o.
- Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei (1945-1993). Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995.,549.o.
- Lamm Vanda: A Nemzetközi Bíróság döntései 1957 -1982. Budapest, Gondolat, 1984.,340.o.
- Lékó Zoltán (Szerk.): A migrációs jog kézikönyve, Bp., Complex kiadó, 2009.,480.o.
- Malcolm N. Shaw: Nemzetközi jog, Bp., Osiris kiadó, 2001.,832.o.
- Nagy Boldizsár – Dunay Pál – Kardos Gábor (szerk.): Kétszáztizennhat nemzetközi jogi példa. Budapest, Tankönyvkiadó, 1988.,253.o.
- Kovács Péter: A nemzetközi jog fejlesztésének lehetőségei és korlátai a nemzetközi bíróságok joggyakorlatában. Budapest, PPKE-JÁK, 2010.,319.o.
- Olivier W. Vonk: DualNaionalityinthe European Union, Leiden,MartinNijhoffPublishers, 2012.,337.o.
- Ódor Bálint (Szerk.): A területi, személyi autonómia és a kettős állampolgárság gyakorlata az Európai Unióban, az európai szintű kisebbségvédelem kiépítésének lehetőségei-tanulmányok / [kiad. Az Országgyűlési Hivatala] – Budapest, 2005., 122 .o.
- Sands P. – Maczkenzie R. – Shany Y. – Romano C. (EDS.): Manualon International Courts and Tribunals, Oxford, OUP, 2009., 577.o.
- Szalma József: A kettős állampolgárságról: Újabb tanulmányok, kérdések és válaszok az állampolgárságról, Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantis kiadó, 2006., 307. o.
- Tchikaya, Blaise: Jogesetek a nemzetközi bíróságok gyakorlatából. Miskolc, Bibo Kiadó, 2002.,193.o.
- Wetzel Tamás: A bevándorlás kérdése Magyarországon, Bp., Publicon kiadó, 2011.,193.o.

2. Folyóiratcikkek, tanulmányok

- Bloemraad, Irene: WhoClaimsDualCitizenship?TheLimits of Postnationalism, thePossibilities of Transnationalism, and thePersistence of TraditionalCitizenship, in: =International MigrationReview.= 2004/38 (2),389-426.p.Csapó Endre: A kettős állampolgárság régi vívódásaink tükrében. =Hitel, 2013 /26 (10), 71-75. o.Duray Miklós: Állampolgárság és nemzetpolgárság: A kettős vagy a többes állampolgárságról.=Hitel, 2004/17 (12), 15-19.o.
- Ganczer Mónika: Az állampolgárság más államok általi elismerése és az effektivitás elve . =Állam és jogtudomány, 2012/53 (1),29-62. o.

Ganczer Mónika: Az állampolgárság fogalmának történeti formái az ókortól a modern korig . =Jog, állam, politika, 2011 /3 (1), 61-79. o.

Ganzler Mónika: Az állampolgárság fogalma és összetevői napjainkban.=Jog, állam, politika, 2011 /3 (2), 65-85. o.

Igari Léna - Hajdú Sándor: Cserebere, fogadom: Jó pénzért megvásárolható a magyar állampolgárság. = Hetek : országos közéleti hetilap,. 2013 /17 (42),6-7. o.

Kertész Gábor: A kettős állampolgárság - kedvezményes honosítás adójogi összefüggései. =Tudományos közlemények, 2012 /27,219-225. o.56-57. o .

Korhecz Tamás: A kettős állampolgárságról. =Kisebbségkutatás, 2010/19 (1),11-18. o.

Kovács Attila Zoltán: Az uniós állampolgárság és a nemzeti kisebbségek.=Kisebbségkutatás, 2003 /12(4),65-77. o.

Masenkó-Mavi Viktor: Az állampolgárság intézménye: fejlődés vagy marginalizálódás? =Állam és jogtudomány, 2007/48 (1),29-67.o.

Molnár Patrícia: Viták a kettős állampolgárságról: sokismeretlenes egyenlet.=HVG, 2004 /26 (47), 8. o.

Ózer Ágnes: A kettős állampolgárságról történelmi kontextusban. = Kisebbségkutatás 2010 /19 (1),97-103. o.

Pataki Gábor Zsolt: Közép-európaiság és többes állampolgárság. = Magyar kisebbség ,1995/5 (2-3),40-44. o.

Pözel István: A többes állampolgárságról.=Jogtudományi közlöny (1866-1934),1913/48 (5),41-42. o.

Szamel Katalin: Az "Állampolgárok alapjogai és kötelességei" c. kötet jelentőségéről és továbbhatásáról =Állam és jogtudomány, 2010 /51 (1),107-113. o.

Szarka László: A kettős állampolgárság jogintézménye, mint a kisebbségi és a migrációs léhelyzetek kezelésének eszköze.= Kisebbségkutatás, 2004/13 (2), 255-264. o

Szmodis Jenő: Az európai jog és a belső jogok viszonyáról - Gondolatok Vörös Imre könyve nyomán. =Állam és jogtudomány,2012/53 (4),583-592. o.

Szücs Dániel: Védtelen állampolgárság.= Kapu, 2013 /25 (6-7), 74-75. o.

Talpai Lóránt: A kettős állampolgárság lehetősége különböző szempontok alapján. = Kisebbségkutatás 2010/19 (1),19–30.o.

Tóth Judit: Miért nem lehet, ha szabad - A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől. =Beszélő, 2003 /8 (10),10. o.

3. Internetes források

Bárdi Nándor: Kettős állampolgárság Ankét http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/anket/ank_29.html (2014.04.13.)

Dr. Gaudi-Nagy Tamás: A Kettős állampolgárság jogi háttere <http://www.drgaudi.hu/a%20kettos%20allampolg%20jogi%20hatt.html> (2014.04.09.)

Ganczer Mónika: Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén, http://doktiskjog.sze.hu/images/doktori.hura/ganczer%20m%C3%B3nika/Ganczer%20Monika_Tezisfuzet_nyilvanos%20vedes.pdf (2014.04.22.)

Gyenyey Laura: Kettős állampolgárság - Az Európai Unió erőterében <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20132sz/11.pdf> (2014.04.15)

Illés Sándor: Többes állampolgárság három perspektívából
<http://www.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/baba/Illes.pdf> (2014.04.22.)

Jessica Peake: Diplomatic Protection for dual nationals: Effective Nationality or Non-Responsibility? [http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/trinclr10&div=10&id=&page=\(2014.04.08.\)](http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/trinclr10&div=10&id=&page=(2014.04.08.))

Dr. Kisteleki Károly: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának történeti fejlődése - koncepciók és alapmodellek Európában és Magyarországon
http://www.ajk.elte.hu/file/DI_Kisteleki_Karoly_dis.pdf (2014.04.07)

Láncos Petra Lea: Többes állampolgárság- A választási elvek áttörése?
<http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20132sz/13.pdf> (2014.05.02)

Maarten Peter Vink and Rainer Bauböck: Citizenship configurations: Analysing the multiple purposes of citizenship regimes <http://www.palgravejournals.com/cep/journal/v11/n5/full/cep201314a.html> (2014.04.16)

Makk János: A kettős állampolgárság intézménye Közép- és Délkelet-Európában <http://iq.ppke.hu/2013/06/a-kettos-allampolgarsag-intezmenye-kozep-es-delkelet-europaban/> (2014.04.04.)

Marko Jakov: Kakododvojnogdržavljanstva? <http://www.dw.de/kako-do-dvojnog-dr%C5%BEavljanstva/a-16950632> (2014.03.03.)

Naujoks, Daniel, Dual citizenship - The discourse on ethnic and political boundary-making in Germany, <http://focus-migration.hwwi.de/index.php?id=6226&L=1> (2014.04.09)

Pataki Gábor Zsolt: Közép-európaiság és többes állampolgárság http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/tanulmanyok/tan_12.html (2014.04.25.)

Szalma József: Kettős állampolgárság Európában és a határon kívüli magyarok
<http://www.hunsor.se/kitekinto/kettosallampolgarsag050911.htm> (2014.04.03.)

Tamás Sándor: Pro és kontra a kettős állampolgárságról
http://www.kettosallampolgarsag.mtaki.hu/tanulmanyok/tan_07.html (2014.04.12.)

http://kitekinto.hu/europa/2014/03/03/ketts_allampolgarsag-vita_robbant_nemetszagban/#.U2amDoF_uFY (2014.04.02)

Dr. Tóth Judit: Miért nem lehet, ha szabad? Többes állampolgárság a nemzetközi és az Európai Közösségi jog felől, <http://beszelo.c3.hu/03/10/03toth.htm> (2014.03.29.)

Tóth Judit: Hogyan vélekednek az állampolgárságról a parlamentben?
<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00056/pdf/36-50.pdf> (2014.04.03.)

<http://mno.hu/ahirtvhirei/igy-szavazhatnak-a-kettos-allampolgarok-2014-ben-1175046> (2014.04.01.)

http://hvg.hu/itthon/20140403_Valaszlevelek_Viktornak_igy_voksolnak_a_h (2014.04.06)

http://www.mensura.ro/iras/a_magyarorszagi_es_romaniai_valasztोजogosultsag_az_europai_parlamenti_valasztasokon_es_a_kettos_allampolgarsag_kerdese (2014.04.06)

Thomas Faist-Jürgen Gerdes: Dual citizenship in an Age of Mobility
<http://www.migrationpolicy.org/transatlantic/docs/faist-final.pdf> (2014.03.12)

www.icj-cij.org;

www.curia.europa.eu;

4.Jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye e témát érintő rendelkezései:Alapvetés,G.cikk,XIV.cikk,(1-3),XXIII.cikk(1-2),XXVII.cikk(1-2),XXXI(1-4),magyar alaptörvény XXVII. cikk, (2),alaptörvénye D) cikke, Általános alapelvek 4. pontja szerint, alaptörvény XXIX. cikke, alaptörvény XXIX. cikke
- 2010. évi XLIV. törvény, a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosításáról
- Законјеобјављен у "Службеномгласнику РС", бр.135/2004 и 90/2007. Види: Одлуку УС РС број IУз-564/2011 - 18/2012-49.
- 1997.évi Az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény,II. Fejezetének 3. cikke
- 2002. évi III. törvény, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény , magyarországi törvényi kihirdetése
- 1930. évi Hágai Egyezmény (az Állampolgársági Jogsabályok Konfliktusáról 3. szakasza)
- 1963. évi Bécsi Egyezmény a konzuli kapcsolatokról (I. fejezete)
- 2007/C 306/01 Lisszaboni szerződés-8.cikk,16.cikk,62.cikk
- ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (27. cikk.)
- 2009. évi XV. törvény a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló, 1961. augusztus 30-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény kihirdetéséről.
- 1997.évi Római Szerződés (17-22.cikk)
- Amszterdami Szerződés (1999) (17. cikk)
- Maastrichti Szerződés (1993) (17. cikke)
- 125/1993. (IX. 22.) Korm. rendelet (Vhr.)
- 2012. évi CCVII. törvény (MK. 177. szám), az anyakönyvi eljárásokra, az állampolgársági eljárásokra és a személyiadat-és lakcímnnyilvántartással összefüggő eljárásokra vonatkozó egyes kormányrendeleteknek a Magyar Egyszerűsítési Programmal összefüggő módosításáról szóló 417/2012. (XII. 29.) Korm. rendelet (MK.183. szám) tartalmazza.
- 2007. évi II. törvény , a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról
- 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról
- 364/2006. (XII. 28.) Korm. rendelet a határon túli magyarsággal összefüggő kormányzati feladatok ellátásáról és az ehhez kapcsolódó intézményrendszer átalakításáról
- 125/1993. (IX. 22.) Korm. rendelet, a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény végrehajtásáról
- Case c-85/1996., 1998. május 12. In. Ibid. 60-61. p
- 318/2001. (XII. 29.) Korm. rendelet, a magyar igazolvány és a magyar hozzátartozói igazolvány kiadásával kapcsolatos eljárásról
- 2001. évi LXII. törvénya szomszédos államokban élő magyarokról¹
- 2007. évi II. törvény,a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról
- 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról
- az EBESZ által 2008. októberében nyilvánosságra hozott “Ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban” (ún. Bozeni Ajánlások)

-International Court of Justice, Nottebohm Case (Liechtenstein v Guatemala), Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I. C. J. Reports 1955. 23.

-Case c-369/90, judgement of 7 July 1992.

-47/2001. (XII. 29.) OM rendelet a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény, az oktatást érintő rendelkezéseinek végrehajtásáról

-319/2001. (XII. 29.) Korm. rendelet, a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó személyek diákkedvezményeiről

-2013. évi XXXVI. törvény a választási eljárásról

-2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról

-2012. november 7-én Ljubljánában közzétett Ljubljánai irányelvek (Mo.-n a 2002. évi III. törvény vezette be)

-59/2007. (XII. 29.) EüM rendelet, a határon túli magyarok magyarországi egészségügyi ellátásának támogatásáról